

Dinastija Romanov (1613.-1917.)

Zvanić, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:432154>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI

FILOZOFSKI FAKULTET

Diplomski studij povijest i njemački jezik i književnost

Dinastija Romanov 1613. – 1917.

(Diplomski rad)

Odsjek za povijest

Mentor: prof.dr.sc. Vjekoslav Perica

Studentica: Katarina Zvanić

Rijeka, rujan 2015.

Uvod: Rusija prije Romanovih	6
1.uspon Dinastije Romanov do Petra Velikog	
1.1.Prvi car iz kuće Romanov - Mihail Fedorovič Romanov (1613. – 1645.).....	9
1.1.1. porezne reforme	10
1.2. Aleksej Mihajlovič Romanov (1645. – 1676.) – car socijalnih nemira	11
1.2.1. Nikonske reforme.....	11
1.3. Fjodor Aleksejevič Romanov (1676. – 1682.) – put prema novom dobu	13
1.3.1. prvi sukob sa sultanom i mirovni sporazum u Bachcisaraju.....	14
1.3.2. neuspjeli pregovori za obnovu Andrusovskog mira.....	16
1.3.3. pregovori za obnovu mira od Kardisa.....	16
2. Petar I. Veliki (1682. – 1725)	
2.1. regentica Sofija i Ivan V.....	20
2.2. Početak vladavine Petra Velikoga.....	21
2.3. put u Europu i pobune strijelaca.....	21
2.4. reformni sustav Petra Velikoga	22
2.5. osnivanje Sankt Peterburga (Petrograda).....	23
2.6. Veliki sjeverni rat i imperijalna politika.....	25

3. Od Petra Velikog do Katarine Velike

3.1. Katarina I. Romanova (1725. – 1727.).....	26
3.2. car Petar II. Aleksejevič Romanov Holstein – Gottorp (1727. -1730.)	28
3..3. carica Ana Ivanovna Romanova, Ivan VI. te Ana Leopoldovna (1730. — 1741.) – „vladavina Nijemaca?“	28
3.4. Elizabeta – carica Jelisaveta Petrovna (1741. – 1761.)	32
3.5. Petar III. Fedorovič Romanov – Holstein – Gottorp (1761. – 1762.) Prosvjetiteljski apsolutizam po pruskom uzoru	35
4. Katarina II. Velika – prosvjetiteljski apsolutizam po njemačkom uzoru (1762. – 1796.)	
4.1. državni udar protiv Petra III.	38
4.2. na putu prema europskoj velesili	38
4.3. Katarina II.kao prosvjetiteljska samovladarica	40
4.3.1. reforme odgoja i obrazovanja	42
4.3.2. znanstvene ustanove, radovi i školovano društvo	44
5. Pavao I.i Aleksandar I.	
5.1. Pavao I. Petrovič Romanov - Holstein – Gottorp - neželjeni sin, neželjeni car (1796. – 1801.)	46

5.1.1. Pavlove reforme	47
5.2. Aleksandar I. Pavlovič Holstein - Gottorp (1801. – 1825.) – pobjednik nad Napoleonom .	49
5.2.1. Aleksandrove reforme	50
5.2.2. Aleksandar kao „spasioc Europe“	53
6. Od Aleksandra do Nikolaja Drugog	
6.1. Nikolaj I. Pavlovič Romanov – Holstein Gendarm Europe (policajac Europe“) (1825. – 1855.)	57
6.1.1. počeci Krimskog rata (1853. – 1855.)	60
6.2. Aleksandar II. Romanov – Holstein – Gottorp (1855 – 1881) car osloboditelj	61
6.2.1. nastavak Krimskog rata i preuzimanje vlasti (1855. – 1856.)	62
6.2.2. „ velike reforme“ i kraj ratovanja	63
6.3. Aleksandar III. Aleksandrovič Romanov - Holstein – Gottorp (1881. – 1894.) car mira	64
7. Posljednji ruski car – Nikolaj Drugi	
7.1. <i>mladi Nikolaj Aleksandrovič Romanov - Holstein – Gottorp</i>	69
7.2. <i>teret krune</i>	70
7.3. <i>...samo nikakav rat...</i>	73
7.4. <i>Ruska revolucija 1905.</i>	74

7.5. <i>mir pred oluju</i>	75
7.6. <i>Početak kraja</i>	76
8. Zaključak	77
Literatura	78

UVOD: Rusija prije Romanovih

Poslije smrti Ivana IV.Groznog, 1584., carevina se kratko vrijeme oporavljala, da bi je ubrzo snašle velike promjene. 15.svibnja godine 1591. je u samostanskom vrtu Uglič preko Volge pronađen devetogodišnji carjević Dimitrij s prerezanom grljom. Dimitrij jest najmlađi sin cara Ivana IV.Groznog. Tamo vijesnik nije bio osobno primljen od vladajućeg cara i brata ubijenog, Fjodora, nego od njegovog savjetnika Borisa Godunova. Godunov je zamjenio papir na kojem se navodi kao uzrok smrti “bezobzirno ubojstvo” za jedan drugi dokument s pravim uzrokom carjevićeve smrti. Sadržaj dokumenta, kojeg je car Fjodor izdao, opisuje da je carjević pao tokom epileptičkog napadaja na nož, te tako smrtno stradao. Te se Borisu Godunovu prebacuje da je dao nalog za Dimitrijevo ubojstvo, da bi nakon Fjodorove smrti imao slobodan put prema prijestolju.¹ Njegova se sestra Irina udala za Dimitrijevog brata, Fjodora Ivanoviča.² Ivana je naslijedio sin Fjodor kojeg je imao u braku s Anastasijom Romanov – Sacharjina- Jurjevom 1584, kćeri boljara Romana Jurjeviča – Saharina – Jurjeva te njegovom suprugom Ulianom Ivanovnom, koji je poslije dinastiji Romanov i predao svoje ime. O Fjodoru se govorilo da nije sposoban da bude vladar. Tako je Ivan i zapovijedio da se njegovu sinu pronađe dobar savjetnik.³ Godunovu je ta udaja dobro “došla”, udaja sestre kao snahu Ivana IV.Groznog, čak mu je uspjelo da, kao savjetnik Ivana IV.Groznog, uđe u visoko društvo i sve to još za života “strahovnog cara”. Sedam godina poslije, točnije 1598. godine prestaje dinastija rjurjikida. Švedski su vladari više od pola tisućljeća usmjeravali događaje u Rusiji, te pogotovo vodili, u vrijeme Ivana III .i unuka

¹ Usp. Elisabeth HERESCH, *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014.,10.

² Usp. 1.; 29.

³ Usp. Antonia VON REICHE: eine volkrechtliche – historische Studie; *Der Weg des russischen Zarentums zur Anerkennung in der Zeit von 1547 bis 1722*; Uiversität Hamburg 2001, 71.

Ivana IV. Groznog, prema pobjedi i moći, s krajem koji ujedno postaje i uzrok za uspon Romanovih na prijestolje, te s time započinje razdoblje “ispita” za Rusiju i njen narod. Borba oko prijestolja započela je “škakljivo. Srmću Ivana IV. Groznog i nedostatkom jedinog pravomoćnog prijestonasljednika Dimitrija se Godunov nalazi na pragu ostvarenja svog cilja. Šest tjedana nakon Fjodorove smrti, okuplja se sabor. Skoro 500 zamjenika različitih staleža danima savjetuju tko bi mogao sljedeći sjesti na prijestolje i postati carem. Tako će rodbina cara Ivana III. i Ivana IV. biti uključeni u “igru” . Oni koji dolaze u pitanje su obitelj Romanov, Prinz Šujski iz dinastije rjurjikida i ostale velikaške obitelji. Godunovi prvi službeni činovi kao trenutni car postaju sve više nerazumni. Kao prvo, isključuje sve svoje dotadašnje suparnike tu pripadaju: svi članovi obitelji Romanovih, kao upozorenje se smatra kleveta da namjerava ubiti sve članove obitelji Romanov. Fjodor Nikitič, kojem bi prvom trebalo pripasti mjesto prijestolja, je zajedno sa svojom suprugom “bačen” u samostan, gdje prihvaćaju imena Filaret i Marfa (Marta).⁴ Fjodorovu djecu, Mihaila i Tatjanu su ubrzo odvojili od roditelja i poslali ih zajedno sa njihovom tetkom u Beloosero. To nije bio jedini slučaj. I ostale knezove je desila ista ili približno slična sudbina; svi su najčešće bili poslani u samostan. Krajem drugog mjeseca vladavine Godunov dobiva tokom svog putovanja posjet. To su pristaše “Khana”, koji nude savez s Rusijom. Tek sada dolazi do Godunove krunidbe, te ulazi u povijest kao car Boris, kao prvi car iz podrijetla tatara. Tek generacija u obiteji prije samog Borisa, je postala bojar. Godunovu uspjeva iz jakog ruskog stajališta do određenog prijateljskog odnosa sa Engleskom, Persijom, turskim sultanom kao i Rimom.⁵ Godunov se od početka borio za prijestolje; prvo iskoristivši kćer najboljeg prijatelja i suradnika Ivana Groznog, te svoju sestru udaje za Fjodora. Kroz sve te optužbe sve si

⁴ Usp. 1; 29

⁵ Usp.1; ., 30 – 31

više možemo priočiti koliko u tome leži sama istina o samoj želji za prijestolje u prvom planu. Godunov se prikazuje kao vladar koji bi htio uvesti prosvjetiteljski apsolutizam. Za svoje saveznike je odabrao donekle mali broj aristokrata. Tu je i vidljiva jasna razlika između njega i Ivana IV. Groznog koji je uvijek stavljao Sjemski Sobor (skupštinu) u prvi plan. Istodobno je siguran da Rusija treba biti unutar zapadne civilizacije.

⁶Mjesec dana nakon Fjodorove smrti Dimitrij se krunuje. Na samom početku se pokazuje kao vješti vladar te ubrzo uvodi velike reforme u svim mogućim sferama. Na vanjsko – političkom stajalištu pokušava osnovati anti– tursku aliancu sa Francuskom, njemačkim knezovima, Venecijom i Poljskom. Poljaci su zapalili Moskvu, te se zajedno s bojarima zadržavaju u Kremlu. Grad je gorio tri dana i tri noći.⁷ Moskva je sve do tada bila ponosni glavni grad Rusije. 18.kolovoza grad zauzima državna služba. Dostava prehrane do poljskog garnizona u Kremlu koja bi trebala stći do zaštitara je ukinuta. Četiri dana nakon svega toga su se Poljaci odlučili predati. Uoči svega toga, nevjerujući što se događa njegovim ljudima, koji su zajedno s kozacima otjerani, poljski kralj Žigismund kreće prema Moskvi. Ali u ranim zimskim satima provale ostaje iznenađen, poljski kralj se mora odmah vratiti istim putem kojim je i krenuo da zauzme Moskvu. Rusija jest slobodna. Slijedi veliki događaj: izbor jednog cara, koji će Rusiju podići iz ništa. To bi i trajalo uskoro započet, početkom 1613.⁸

⁶ Usp.1.; , 36

⁷ Usp. Povijest Sv. 11 : Doba prosvjetiteljstva : (18. stoljeće) Povijest. Zagreb : Europapress holding, 2007., 85.

⁸ Usp.Dr. Ivan Golub; *Križanić 2007:uz susret Jurja Križanića i protopop Avakuma (o tristogodišnjici)* Zagreb 2007., 357.

3. USPON DINASTIJE ROMANOV DO PETRA VELIKOGA

1.1. Prvi car iz kuće Romanov - Mihail Fedorovič Romanov (1613. – 1645.)

Prvi car iz kuće Romanov nikako nije u svojoj mladosti sanjao da će jednog dana zasjesti na moskovsko prijestolje. Iako je baš njegov djed, Nikita Zacharjin- Jurjev Romanov bio član, te čak i voditelj namjestničkog vijeća, kojeg je Ivan “Grozni” predao svom nesposobnom sinu Fedoru Ivanoviču, jest Mihailov otac, kao bratić zadnjeg rjurjikida, odigrao moguću ulogu kandidata za prijestolje, za vrijeme prvih izbora u povijesti države. Mihailov djed Nikita Jurjev Zacharin Romanov je bio brat od Anastazije Sacharjin- Jurjev Romanov. Ali ipak, Romanovi su tada “pali u ruke neobzirnog Godunova” koji je težio za preuzimanjem moći, te je ujedno pustio u samostan zatvoriti svoga protivnika, kao redovnika, pod imenom “Filaret.” To je Filareta i činilo bratićem carjevića Dimitrija, Ivan te cara Fjodora I. Čak i događaji koji su slijedili nakon Smute (vrijeme nemira) su ublažili mogućnosti da Mihail sa samo sedamnaest godina zasjedne na prijestolje.⁹ Car je osnovao obitelj. Car je probudio zanimanje za kćer jednog plemića iz srednjeg sloja iz Mošajks; Jewdokija Lukjanova Štresnjeva. 5.veljače 1626.se održalo vjenčanje. Početkom 1630-ih umire carica majka i uskoro potom otac Filaret. Mihail vlada još samostalno ukupno svega deset godina. Mihail umire 12.lipnja 1645. u svojoj 49-o godini života.¹⁰

⁹ Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.)*; München 3.izdanje 2012.

¹⁰ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.) , Berlin 2014., 45 - 47

1.1.1. porezne reforme

Da bi se financijske potrebe riješile, Mihail Fedorovič nije samo u prvim godinama svoje vladavine uveo spomenute dodatne reforme, nego i 1614.godine najveći redoviti porez, “poštanske novce” za seljake na njihovim privatnim zemljištima, te i na “crnom” državnom zemljištu su bili uvedeni povišeni i novi porezi. Oni koji su ostali su imali naravno zbog sistema oko porezne obveze obvezu da od sada plaćaju individualno veći iznos. Vlada je već mnogo puta od 1584. godine zabranila bježanje iz zemlje zbog porezne obveze, ali bez ijednog uspjeha. Od ranih dvadesetih godina je dugotrajnije bilo uspješnije svemoguća promjena državnog poreza na dvorski porez, točnije uveli su takozvanu “dvorsku četvrtinu”. Porezna reforma je bila jedna od mjera opreza promatrajući gradove, koji su bili jedva uspješni, jer je falio srednji sloj stanovništva. Filaret je htio rado još 1621/ 22.zadobiti Smolensk. Filaret je bio svijestan moći ruskog carstva, tako da si nije postavljao nerealne iluzije, ali pošto su se osmansko carstvo i Švedska povukli, a Nizozemska doživjela neuspjeh od strane Poljske, najprije nije došlo do rata. Luj XIII. je Mihaila Fedoroviča 1629.. nazvao “ Glava istoka zemaljske kugle” te i “car Rusa”.¹¹ Teško je reći koliki je bio Mihailov udjel u općoj politici. Uočljivi su stalno Čerkaskij i od 1642. Šeremetev. Oni su “držali” moć, unutar naroda. kroz činjenicu da su pratili svaki korak najvažnijeg i moćnog središta. Tako je došlo i do nemira . .¹²

¹¹ Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.)* ; München 3.izdanje 2012; 102.

¹² Usp. Antonia VON REICHE: eine volkrrechtliche – historische Studie; *Der Weg des russischen Zarentums zur Anerkennung in der Zeit von 1547 bis 1722*; Uiversität Hamburg 2001., 96.

1.2. *Aleksej Mihajlovič Romanov (1645. – 1676.) – car socijalnih nemira*

I drugi car iz kuće Romanov uzdignuo se na prijestolje kao prijestonasljednik: Aleksej Mihailovič, rođen 10.ožujka 1629., jest točno četiri mjeseca prije očeve smrti napunio tek šestnaest godina kad je izgovorio vjernost svojoj dinastiji. Mihail je svog prestonasljednika već na Novu godinu 1643. predstavio samom narodu i predao vladavinu u noći sa 12.srpnja na 13.srpnja 1645.na svojoj smrtnoj postelji. S time se po prvi puta nakon 1584. događa, izuzev 1604., da sin zasjeda direktno na prijestoje nakon oca. Krunidba se održala 28.rujna 1645. Te se tako prikazuje da je dinastija Romanov tada konačno bila prihvaćena.¹³ 1670.ga teško pogađa smrt šestnaestogodišnjeg prijestonasljednika Alekseja. Pun nade na rođenje još jednog sina 42godišnji Aleksej 1671.ženi dvadesetgodišnju Natal'ju Nariškinu koju upoznaje u kući Matvees. Njihov prvi sin ulazi u rusku povijest kao *Petar Veliki*.¹⁴

3.2.1. *Nikonske reforme*

Rusko je društvo bilo u većem ili manjem svijesno da se Rusija mora iznutra izgraditi i poprimiti oblik s kojim će izaći među narode, no nije postojala suglasnost kako da se to ostvari. Izpreplitala su se dva pravca: intelektualističko usmjerenje išlo je za tim da se vanjskim mjerama ustroje država i crkva, da se jasno odrede granice između svjetovne i duhovne vlasti što su nastale u vrijeme Mihaila i Filareta, kada je otac odigravao ulogu patrijarha, a sin cara. Pobornik intelektualističkog usmjerenja na državnom polju je bio ministar vanjskih poslova Ordyn –

¹³ Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.)* ; München 3.izdanje 2012., 109 – 110.

¹⁴ Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.)* ; München 3.izdanje 2012., 127.

Naščokin. Naščokin je kao utjecajan čovjek po naravi svog položaja stajao na vratima Rusije i puštao Europu u Rusiju i Rusiju u Europu. Na crkvenom polju je pobornikom intelektualističkog usmjerenja bio patrijarh Nikon. Tek što je izabran za patrijarha, Nikon ne želi primiti posvećenja dok car i vodeće plemstvo ne posegnu poslušnost svetim kanonima. Nitko nije bio svijestan tragedije koju će odigrati patrijarh i car, uz koju će biti protopop Avakum. Nikon je nastojao pitanje odnosa između svjetovne i duhovne vlasti riješiti ne teoretskim raspravljanjem nego praktičnim postupcima. Držeći da je duhovna vlast nad svjetovnom, što je po svemu sudeći započelo već pod Filaretom, Nikon je, kao nosioac duhovne vlasti, vladao superiorno prema nosiocima svjetovne vlasti. Sukob je bio neizbježiv. Car Aleksej je predložio Nikona za patrijarha i svojom naklonošću pokušao spriječiti da ne dođe tako brzo do sukoba. U vidu obnove crkvenog života, Nikon se posvetio liturgijskim reformama. Grčka liturgija mu je bila normom. Da bi postigao istovjetnost između ruske i grčke liturgije, dirnuo je Nikon u posvećene vlastitosti ruskog bogoslužja. Odredio je npr. da se znak križa ne pravi više sa dva već prema grčkom uzoru s tri prsta; da se kod bogoslužja umjesto trostrukog pjeva četverostruki „*aleluja*“, u bogoslužnim knjigama se ne piše više ime „Isus“ već „Iisus“. Time je došlo do oštre oporbe. Među „prosvjednicima bio je protopop Avakum Petrovič. Za starovjerce, koji su se bili okupili oko protopopa Avakuma pripravnici da za svoje uvjerenje pođu u smrt, bio je to napad na temeljne dogmatske istine, koje je inscinirao antikrist i ujedno prodor tuđih, „latinskih“ humanističko – znanstvenih načela, od kojih se valjalo odlično odbraniti. A 1653. ostatak će zabilježena kao godina rođenja raskola u Ruskoj crkvi, nazvanog „*starovjerstvo*“ odnosno „*staroobredarstvo*“. Istim žarom kojim je Nikon provodio reforme, jest i progonio protivnike reformi. Avakuma je progonio u daleku Sibiriju. „*Avakumova izreka: „Svršeno je sa našom starom Rusijom!“ objašnjavala je kako carevina, preuzimajući inozemne tvorevine, počinje napuštati jedinstvo stare moskovske*

kulture.“¹⁵ Isto tako je iskoristio carevu naklonost. Nije ga zabrinjavao sve veći broj protivnika. Nikonovi su protivnici uspjeli uvjeriti cara Alekseja da patrijarh ugrožava carstvo te su sve jače izbijali sukobi. Ogorčeni Nikon je 19.srpnja 1658.skinuo znakove patrijarškog djelovanja i povukao se u Voskresenski samostan. Računao je da će ga Aleksej Mihailovič vratiti na prijestolje. Sada je kanio povratak na patrijaršku stolicu uvjetovati s namjerom da car i plemstvo obnove prisegu poslušnosti. No car nije zvao Nikona da se vrati.¹⁶ Nikonske reforme su probudili velike nemire u narodu, posebno zabrana da se ikone naslikaju po zapadnom načinu, gdje se istodobno u romskoj – katoličkoj Veneciji tiskaju knjige na grčkom jeziku.¹⁷

3.3. Fjodor Aleksejevič Romanov (1676. – 1682.) – put prema novom dobu

Aleksej Mihailovič umire 29.siječnja 1676.godine. Pitanje o njegovu nasljedniku postavljalo se teško. Troje njegovih sinova iz prvog braka umiru, ono dvoje drugih su bili maloljetni i teško bolesni, Fedor tjelesno a Ivan mentalno. Petar, Aleksejev sin iz drugog braka je morao po zakonu primogeniture (*Primogenitura je ustaljena tradicija nasljedstva gdje prvorodenče ima prednost.*) čekat na pravo prijestolja. Iako je A. S. Matveev pokušavao već sada uzdignuti Petra na prijestolje. Pokušaj mu nije uspio, a direktno nasljedstvo je ipak preuzeo 1676. niti još petnaestogodišnji sin Fedor III. Aleksejevič. Fedor je bio visoko školovan i imao visoke reformne

¹⁵ Usp. *Povijest svijeta prerađeno izdanje knjige „Die Weltgeschichte iz zbirke Wissenim Überblick; Herder KG Freiburg im Breisgau 1971. (ur.) u suradnji za SFR Jugoslaviju Cankarjeva založba, Ljubljana i izdavačko knjižarsko poduzeće Naprijed Zagreb, 1976. 481. – 482.*

¹⁶ Usp.Dr. Ivan Golub; *Križanić 2007:uz susret Jurja Križanića i protopop Avakuma (o tristogodišnjici) Zagreb 2007., 358 – 359.*

¹⁷ Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.) ; München 3.izdanje 2012; 125.*

ideje.¹⁸ On je bio školovan od jednog redovnika iz Kiewa i učitelju kojeg je dobio po očevu uzoru.¹⁹ Kraj pisca P. T. Beljanimova učitelj mu je bio i učeni zapadno – europski redovnik, pjesnik i publiscit Simeon Poglockij, koji ga nije samo poučio starorgčkom i latinskom jeziku, nego i poljskom, te ga tako poučio zapadnom načinu života.²⁰ Ostali predmeti u kojima je također bio poučen spadaju retorika, filozofija te studij književnih dijela antičkih pisaca. Jako je povezan s glazbom i sam komponira pjesme za misna slavlja. Sa svojih devetnaest godina se ženio za Agafiju Semjenovnu Grušezkaju, jednu ženu iz nižeg poljskog plemstva. Ali nakon godinu dana, to jest sinova rođenja, umire tokom poroda majka te i ne dugo zatim tek novorođeni nasljednik krune. Car za svog nasljednika, nakon što nije više imao djece, imenuje svog desetogodišnjeg polubrata Petra, poslije Petar ulazi u povijest kao Petar I. Veliki.²¹

3.3.1. prvi sukob sa sultanom i mirovni sporazum u Bachcisaraju

Početak veljače 1680. je stigla vijest do Moskve, da su sa 40.000 jahača ušli u Ukrajinu tatarima iz Krima. Pregovori sa Konstantinopolom su polako napredovali. Sultan je u svibnju poslao vojsku na Dnjepr i uskoro je zauzeto poljsko područje u blizini Kamieniec Podolska. Moskva je kroz to vidjela pokušaj sultana da natjera poljskog kralja ili na alijancu ili prema otvorenom sukobu sa Rusijom. Vlada u Moskvi je svu svoju nadu stavila u ruke svojih diplomata. Ruska se

¹⁸ Usp. Antonia VON REICHE: eine volkrechtliche – historische Studie; *Der Weg des russischen Zarentums zur Anerkennung in der Zeit von 1547 bis 172*; Uiversität Hamburg 2001., 107.

¹⁹Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014., 56.

²⁰ Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.)*; München 3.izdanje 2012., 128.

²¹ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014., 57.

vojska 1679 besuspješno potrudila u Beču zadobiti cara Leopolda I. (1657. – 1705.) za zajedničku borbu protiv Turaka. Savjetovali su rusko – poljsko – njemačku koaliciju, ali car je odbio. Te poljsko – turski rat prelazi u rusko – turski rat. Borba za Tigris je bio prvi rat u povijesti, gdje su turske i ruske vojne snage stajali jedna drugoj nasuprot. 1678 je Tigris došao pod Kara Mustafom u turske ruke. Poznati ruski izaslanik Tjapkin je bio poslan pod velikom izaslanstvu sultanu na pregovore. Početkom 1681. u Moskvu ulaze prve poruke ruskih izaslaništva. Iznenada je ruski diplomat Tjapkin Murad - Girej, kod Krimkhana, kojim se još javio iz Konstantinopola, pronašao potporu. Rusija je prepoznala svoju izolaciju i kroz to je prihvatila mir koji im je pružalo osmansko carstvo. 1681. je u Bachcisaraju, nakon diplomatskih sporazuma, došlo do mirovnog sporazuma između Rusije i osmanskog carstva na dvadeset godina, u kojim je dnjeparska granica bila potvrđena. Moskva je morala pokušati da učvrsti jako nesigurne odnose, što je postalo još više potrebno kad su Turci, kroz oštećenja i prekoračenja mirovnog sporazuma, njegovo značenje skoro uništili. Ruski su se diplomati u nadolazećim godinama neumorni potrudili da u Konstantinopolu izbore čak i svršetak vječnog mira, ali niti jedno izaslanstvo nije bilo između 1681.i 1685., na koje nije bilo niti jedno turski izaslanstvo poslano, uspješno. Rat je turskoj vladi pustio da prepozna u kolikoj se mjeri zajedno sa Krimom štiti. Ta je spoznaja stvarala ujedno uvod nezaustavljivog širenja moskovskog građanstva prema jugu, baš u ono vrijeme kada je proširenje prema istoku kroz ugovor Nercinska sa Kinom 1689. i prekinulo vlasništvo Kamcatkasa. Niti Rusija niti Poljska – Latvija nisu imali tako jake vojne snage kao što je to bio slučaj sa osmanskim carstvom. Te ujedinjene carsko – poljske snage dovode 1683. do turskog obrambenog postignuća pred Bečom, koje dovodi do bitnog preokreta u europskoj povijesti.

3.3.2. neuspjeli pregovori za obnovu Andrusovskog mira

Novi mirovni pregovori sa Poljskom su već bili spremni, jer je sporazum Andrusovskog mira već polako istekao. Već je u prosincu 1678., nakon rusko – poljskih pregovora u Moskvi, jedan dio ruskog izaslanstva putovalo za Grodno, kojemu je bio najvažniji zadatak da zadobije prekid rusko – poljske aliance protiv Turaka. Rusi se u Grodnovu nisu odlučili za mirovne pregovore sa Turcima, ali je pao dogovor da će doći iduće godine do sastanka u Andrusovu, kako bi se obnovio sporazum iz 1667.godine. U međuvremenu bi se trebali održati pregovori o položaju granice. Odnos Moskve i Poljske je još uvijek stvarao problem nepovjerenja, koje se u Moskvi probudilo tokom ratnih godina. Kroz to dogovori iz 1680.. koji su trebali dovesti konačnim preobraženjem mirovnog sporazuma od Andrusova 1667.do „viječnog mira“ nisu donijeli uspjeha. Mirovni pregovori su se odužili još na godinu dana. Kada je u rujnu poljsko izaslanstvo pod vodstvom Konstantina Tomickija ušlo u Moskvu, kako bi Rusiji predložili savez protiv Turske, se htjelo švedskom izaslaniku, koji je istovremeno bio u Moskvi, oduzeti mogućnost kontakta sa Tomickijem i sve dok švećanin nije bio otjeran je poljake pustio da čekaju ispred grada.

3.3.3. Pregovori za obnovu mira od Kardisa

Šveđani su u travnju 1679. poslali Christophera Kocha za Moskvu, da zajedno sa Moskvom pregovora o nerješanim problemima iz ugovora od Kardisa. Nakon što je primljen u audenciju cara, 1.svibnja, bilo mu je 7.svibnja zabranjeno prebivanje u Moskvi, kao trgovcu na konferenciji za izaslanike, s objašnjenjem političke frakcije za kraljev prekršaj, kako bi svojevrijem dobio akcent rusko – švedskih odnosa. Dok je Koch pokušao sve duže ostati u Moskvi, su u lipnju 1679. bili J.Lutochin i V.Bobin poslani za Švedsku. Njih dvoje su bili primljeni u audenciju u Ljungby kod Karla XI. (1660. – 1697.). Tokom pregovora su ruski izaslanici zahtjevali političku

frakciju, koju su već donijeli 1676.godine. Šveđani su ostali iznenađeni protuzahjevom, te su žestoko kritizirali cara za njegovo ponašanje tokom ratnih godina. Zatim je bio švedski kralj taj koji je očekivao da će car obnoviti „*susjedno prijateljstvo i ljubav*“. Pregovori nisu doveli do nikakvog rješenja, ruski diplomati su 28.studenoga bili otpušteni iz glavnog kraljevskog krila. Švedski državni savez je procjenio pravo situaciju, kada je u ožujku 1680 kralju predložio svaku mogućnost za moguću spremnost Moskve, da opet na granici preuzme i iskoristi diplomatske govore. Već 7.travnja dobiva Samuel Eosander, tajnik kraljevske kancelarije, naredbu da kao kraljevski kurir odputuje za Moskvu, te da objavi spremnost kralja za daljnje pregovore na području rusko – švedske granice. Nakon što su se zamjenici obadvaju zemalja složili da se pregovori nastave u siječnju 1681., iako još ni mjesto pregovora nije bilo određeno i trebalo se prvo odrediti pismenim putem, se Eosander 14.kolovoza nakon audiencije „ po starom običaju“ oprostio. Dogovor o mjestu pregovora nije uspio, jer je svaka strana pokušala pridobiti svoj savjet. I dalje bi trebali oštećenja naslova i ceremonije ostati jedna važna točka pregovora između Švedske i Rusije. Tako su švedski izaslanici nanovo izjavili kralju, 4.lipnja 1681., optužbe Rusa o oštećenju carskog naslova i njegovih želja da se u budućnosti ta oštećenja prepuste. 14.kolovoza 1681.su pregovori o određivanju mjesta za pregovore bili zaustavljeni.²²

²² Usp. Antonia VON REICHE: eine volkrechtliche – historische Studie; *Der Weg des russischen Zarentums zur Anerkennung in der Zeit von 1547 bis 1722*; Uiversität Hamburg 2001., 108 – 110.

4. **PETAR I. VELIKI – NAJZNAČAJNIJI VLADAR EUROPSKOG RANOG PROSVJETITELJSTVA** (1682. – 1725.)

Petar I., Veliki, „najznačajniji vladar europskog ranog prosvjetiteljstva“ je već za života postao predmet povijesnog istraživanja te je to ostao i do naših dana. I sami od njega inspirirani povijesni spisi o njegovoj očevini su sa sobom donijeli mnogobrojne legende u kojima je iznimno hvalio prvog ruskog cara.

Dok je Sofija vladala umjesto maloljetnog brata, Petar je s majkom i ljudima koji su mu bili bliski živio u dvorcima u okolini Moskve, a najviše je boravio selu Prebraženskom, gdje je dane provodio uvježbavajući i obučavajući se u ratnim vještinama sa svojim prijateljima. U početku je vladao zajedno sa svojim slabim i bolesnim polubratom, Ivanom V., koji je umro 1696. godine. Nakon Ivanove smrti, kad je postao car Rusije nemilosrdno je ugušio bilo kakav tip otpora, pa čak i u vlastitoj obitelji.²³ Kako se Petar nije zanimao za politiku i kako je bio trenutačno držan podalje je imao priliku da se bavi svojim pravim zanimanjima, ratnim igrama. Kao mladi car, Petar se počinje zanimati za više toga, te ponajviše za vojna zanimanja.²⁴ Petar je osnovao vlastitu jedinicu, koja je sadržavala samo njemu vjerne vojnike, koju je nazvao „Preobraženski“ i „Semjonovski“, prema dvorcima u kojima je živio s majkom. Njegovi ljudi su mu bili vjerni jer ih je tretirao na jednostavan način i kao prijatelje. Veliki interes i ljubav pokazao je prema izgradnji brodova i plovidbi, čemu ga je naučio jedan Holanđanin koga je upoznao u „njemačkom kvartu“ smještenom izvan grada gdje su živjeli stranci i gdje je rado odlazio, gdje se veoma

²³ Usp. Kazimieras WALIESZEWSKI; *Petar Veliki*, Hrvatski izdavački biografski zavod

²⁴ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, Nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014., 62.

dobro upoznao sa zapadnjačkim mentalitetom i običajima. Tu je stekao i dva najbolja prijatelja: Škota Patricka Gordona, avanturistu koji se borio pod zastavama različitih zemalja kao najamnik, i Švicarca Franza Leforta, vojnika koji je služio u ruskoj vojsci. I dalje je organizirao vojne manevre, a za vrijeme svog boravka na Perejeslavskom jezeru, izgradio je vojni brod uz pomoć manjeg broja pomoćnika. Zatim je otišao u Arhangelsk gdje je prvi put u životu vidio velike brodove i plovidbu na moru. Ženi se za Jevdokijom Lopuhinom 1689. godine. Brak je bio potpun promašaj i Petar je nakon deset godina braka natjerao suprugu da se odrekne braka i ode u samostan. Carica je Petru rodila tri sina, a samo jedan, Aleksej, je preživio, s osam godina bio je odvojen od svoje majke.²⁵ Česte svađe sa svojim teškim sinom je dovelo Petra u pitanje za njegovog prijestonasljednika. Njegova promišljanja nisu dovela do nekog zaključka. Petar je bio prava suprotnost svoje polubraće, te nije bio nekog dobrog zdravlja. Te je često mora posjećivati toplice, da bi mogao očuvati svoje zdravstveno stanje. K tome se i spominje njegova privrženost prijatelju Reinhard Wittram. Kad mu „ta privrženost; Wittram“ nije bila pred očima, je njegova okolina lako bila u stanju prepoznati njegovo loše raspoloženje. U njegovim posljednjim godinama se lako moglo uočiti da kronički pati. Petar umire 28.siječnja 1725., nije mu niti pedeset i pet godina, razlog smrti mu je oboljenje mjehura, koje se veže uz atrofiju jetre od koje je Petar bolovao.²⁶

²⁵ Usp. Kazimieras WALIESZEWSKI; *Petar Veliki*, Hrvatski izdavački biografski zavod

²⁶ Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.)*; München 3.izdanje 2012., 176.

2.1. regentica Sofija i Ivan V.

Tokom zaruka s Jevdoksijom Petrova polusestra Sofija je kao regentica vladala već sedam godina. Sofija se na svim dokumentima „morala“ potpisivati kao prva, prije nego što su se potpisivali glavna dva vladara. Pomoću pametnih savjetnika Sofija dolazi do pozitivnih rezultata. 1686 za doba njene vladavine se iznova sklopio „vječni mir „ sa Poljskom. Da bi postojale dobre mogućnosti školovanja zalaže se za slobodu putovanja u inozemstvo, kojim bi se iznova rodio duhovni život, koji je bio poznat za vrijeme njenog oca Alekseja, te bi se nastavio pod vladavinom regentice Sofije. I dalje dopušta naseljavanje inozemnih trgovaca, medicinara, umjetnika i obrtnika. Pod njenom zapovijedi u Moskvi nastaje prvi kameni most preko moskovskog jezera, Moskva.²⁷ Koliko god postaje „hladan“ prema svojoj ženi, toliko je jako povezan sa svojom majkom te uvijek staje na majčinu stranu kada su postojale neke nesuglasice.²⁸ Marta Elena Skavronskaja je kći litvanskog seljaka Samuila Skawronskij. Uskoro prelazi na pravoslavlje. Odtada Marta mijenja ime i zove se Ekatarina Aleksejevna. Marta je odrasla kod tetke, koja je na školovanje šalje kod luteranskog svećenika. Kao većina šegrti, Marta mu je prvenstveno služila kao sluškinja, te nikada nije naučila ni čitati ni pisati.²⁹ Tek nakon majčine smrti 1694. Petar je postao istinski nezavisan vladar. Formalno, Ivan je dijelio vlast s Petrom, ali bez značajnijeg utjecaja.

²⁷ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014., 63

²⁸ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014., 67.

²⁹ Usp41.; 79.

2.2. Početak vladavine Petra Velikoga

Godina 1695. je bila veoma značajna godina u Petrovom životu. Te godine Petar je počeo da vlada samostalno. Na prvo ratno iskustvo Petar nije morao dugo čekati. Cilj je bio osvajanje turske utvrde Asov. Strateški najvažnija utvrda u južnoj Ukraini, područje Rostov, koje je udaljeno sedam kilometara od ušća Asovskog mora. Ta utvrda, osvojena u vrijeme njegove vladavine od vojske Osmanskoga carstva, je bila za vrijeme Mihaila, Petrovog djede, vraćena Turcima kako bi se sklopio mir između Rusije i Turske. Petar je u vrijeme svoje prve značajne bitke, 1695., imao 23.godine. Petar je pronašao svoju strategiju ratovanja. Blokira izlaz koji vodi od Dona u Asovsko more. Turci se počinju polako predati a više od 130 turskih kanona padaju u ruske ruke. To je postala prva značajna pobjeda mladog vladara.

2.3. put u Europu i pobune strijelaca

Godinu dana nakon svoje pobjede u u Asovu i početkom svoje samovladavine Petar počinje svoje putovanje po Europi koje je trebalo služiti studijskim razlozima i njegovim pogledima na život, u pratnji brojne delegacije savjetnika (tzv. *Veliko veleposlanstvo*). Želio je što bolje upoznati običaje i zanate Zapada kako bi ih poslije primijenio u vlastitoj zemlji. Obišao je tako Englesku, Njemačku, Austriju, Poljsku i Nizozemsku. Razgovarao je s britanskim kraljem Williamom III. i upoznao se s engleskim visokim društvom. Petar je ovo putovanje iskoristio kako bi uzeo stotine tehničara i časnika stranaca koji su trebali svoja znanja staviti u službu Ruske Imperije. Tokom njegovih boravaka stalno radi na brodovima kako bi se poučio u izgradnji brodova i navigacije. Kad se sa svojim pomoćnikom uspio smijestiti u jednom dvorcu jugoistočno od Beča dobiva vijest o novom ustanku strijelaca koje se odvija u Moskvi. Nakon pobjede kod Asova su bili poslani umjesto u garnizone na zapadnu granicu. Te su ih tada pustili

da gladuju. U njihovim očima su bojari bili krivi, posebno jer su bili nesposobni za takve pothvate. Oni su ustankom tražili da se na vlast vrati regentica Sofija. U Petrovim očima to nije ništa drugo značilo nego sam pokušaj regentice Sofije da se vrati na prijestolje. U Europi je Petar pronašao svoju ljubav prema medicini, posebno kirurgiji.

2.7. *reformni sustav Petra Velikoga*

Jedno od njegovih daljnjih promjena jest računjanje vremena po novom kalendaru. Sada se više ne bi trebalo računati po nastanku svijeta, nego po Kristovom rođenju. Tako u Rusiji više ne započinje brojanje godine s prvim rujnom, nego kao i ostali sa prvim siječnjom. Ali za pravoslavce je to na početku bilo malo previše. U ljeto iste godine Petar započinje s pokušajem da državi pridonese zapadne običaje.³⁰ Njegova ličnost se označava posebno u ruskoj povijest, njegovo doba se naziva „*doba transformacije*“. Tako su te reforme dobili naziv po svom značajnom vladaru u carstvu a i izvan njega, „*Petrove reforme*“. Uz ta dva naziva je i poznat naziv „*petroničko doba*“ to jest „*petronizam*“. Tako polako dolazi i do promjena u mnogobrojnim područjima ekonomskog, državnog i kulturalnog života Rusije. Te promjene koje su „*Petrove reforme*“ pridonijele su postale izraz obrata ruskog vladara i njegovih suradnika za osnovu razuma. Svoj reformni sustav je monarh postavio ponajprije u službu države. Petrova ekonomska politika je služila ponajprije ratovanju.³¹

³⁰ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014, 69 – 70.

³¹ Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.)*; München 3.izdanje 2012, 167.

2.8. *osnivanje Sankt Peterburga (Petrograda)*

Petar Veliki, utemeljitelj moderne ruske države, maštao je o velikoj sjevernoj prijestolnici, koja će Rusiju obraniti od švedskih vojnih prijetnji. Zahvaljući vlastitoj želji i poznavanju graditeljstva Petar sam nadgleda osnivanje (rađanje) Sankt Peterburga (Petrograda) sve iz otoka i močvara do izgradnje Neve. Petar Veliki je odlučno premijestio sjedište carstva iz Moskve obvezujući sudske službenike, trgovce i plemiće da se dosele u novi glavni grad carstva i izgrade sami sebi kuće. U gradu je tada živjelo 40 tisuća stanovnika.

U svibnju 1703.godine je država od svog postanka do izgradnje Neve u ruskim rukama. Iako je pobjeda iznova stalno u opasnosti kroz napade Šveđana, Petrovoj vojsci ipak uspijeva da ih dokrajče. Neva je puno više od rijeke, ona je jarak, koji spaja Ladoga jezero sa finskim morem. Već tjedan dana nakon Menšinkove pobjede Petar postavlja, 16.svibnja 1703., na jednom otoku temelje za utvrdu Sankt Peterburg (Petrograd), koju posvećuje svetom Petru i Pavlu. Na jednoj obali koja leži prekoputa se za vladara izgrađuje mala drvena kućica, u kojoj boravi tokom izgradnje utvrde. Za prvog narednika utvrde Petar imenuje svog bliskog prijatelja i uspješnog vojnika, Aleksandra Menšikova. Čak i tokom same gradnje na utvrdi im se stalno približavaju švedski brodovi, koji su spremni na napad. U lipnju 1703.ih je 4 000 ljudi. Šveđaninu to ne polazi za rukom, te pokušavaju da se nasele kod ušća Neve, da bi tako blokirali ruske trupe do mora. Petar se približava protuotporom na Ladoga jezero i pušta Šveđane da čekaju dok im započne zimsko razdoblje i da shvate da bi se trebali predati i vratiti u svoju zemlju. Petar je sada prvi car koji konačno „plovi“ prema svojim ciljevima od istočnog jezera do zapada. Između obale Koralie i Ingermanlanda pronalazi s lijeva, više od 20 kilometara dalje, od ušća Neve, jedno otočje. To otočje mu izgleda idealno da i na njemu nešto izgradi, koje bi čak i obranilo tako tešku izborenu

obalu. Petar tom otočju nadjenjuje naziv Kotlin i odlučuje se da će ga također izgraditi u utvrdu ta na njoj izgraditi središte marine kojoj će nadjenuti naziv „*krunski grad*.“ Marina je tako imala uvjet da postane trgovačkom lukom. Te iste 1703.godine na Petrovu sreću u luku zalazi prvi zapadni trgovački brod. Ta na početku ugodna i lijepa trgovačka luka postaje središte malog grada i glavna centrala za sve daljnje upute ruske flote, nazvana „*Admiral*“. Admiralitet je gradio brodove za rusku mornaricu a impozantna Petrova vrata čuvala su ulaz u Petropavlovsku tvrđavu na Vasilijevskom otoku. Do tada su bile sagrađene prve palače; ljetni dvorac i palača Menšikov. Uskoro Petar, u slučaju Petrograda, primjećuje kako je nazvano mjesto, da je Petrograd puno više od oslonca za trgovačku luku, preko koje se od sada, umjesto od Arhangelska, trebaju odvijati svi trgovački poslovi. Car je sam izmislio, kako izvješćuje Menšikovu, novu verziju Petrograda; Petrograd bi trebao postati novi glavni grad, za čiju bi sigurnost trebali biti izgrađeni u moru utvrde Kotlin i Krunski grad. U središtu njegove utvrde grade crkvu. Zato zapošljava švicarskog arhitekta Domenica Trezina, koji je poznat po gradnji kraljevskih dvoraca i ima sjeverno – europski barokni stil gradnje. Polako se izmjenjuje kamenim kućama i ciglama. Taj preko sto metara visoki toranj sa zlatnim vrhom bi trebao postati značajna znamenitost Petrograda. Petar je Trezina, još 1703., imenovao svojim osobnim graditeljem i zadaje mu da isplanira izgled grada, koji bi se trebao nazvati po utvrdi, Petrograd. Polako se drvogradnja zamjenjuje kamenim kućicama i ciglom. I za kućni interijer, u holanskom stilu, koji je Petru poseban, je zaslužan Trezzini. I za stanovništvo sve to odigrava veliku ulogu, tj. šume se moraju uređivati, pilane trebaju biti u uporabi pomoću vjetra i vode, kamenje se treba nositi, kanali se trebaju iskopavati i puno toga još. U godinama u kojima Petar nastavlja uspješno gradnju napuštaju tisuće možda čak i sto tisuće stanovnika svoj život u toj sredini. I sliku grada Petar ne prepušta sudbini, tj.slučajnosti. Samo par primjera: kuće pripadnika aristokracije moraju biti izgrađene na lijevom

ušću Neve, a od trgovaca i radnika na suprotnoj strani. Moraju biti izgrađene po „engleskom stilu“. Početkom novog stoljeća izlaze prvo ruske vijesti *ujedarnost (vijesti)* za gradsku kolekciju građevina i umjetničkih djela, Petar pušta sređivanje „sobu za umjetnine“. Izgled društvene slike je jasno definiran i njegovi zadaci: seljaci trebaju služiti aristokraciji, aristokracija caru, a car državi i monarhiji. To se može pronaći u bojama ruske državne zastave, doljna kosa diagonalna crta je crvena, preko te crte plava, a gornja koja simbol za cara bijele boje.³²

2.9. *Veliki sjeverni rat i imperijalna politika*

U Velikom sjevernom ratu koji je vođen protiv švedskog kralja Karla XII. je Petar 1700. zadobio najprije poraz. U povijesnoj bici kod Neve gubi ruska vojska protiv brojnih švedskih trupa. Car tako uči iz svojih gubitaka. Car zatim pojačava svoju borbenu vojsku. Seljake i kmetove poučava kako bi postali vojnici. U srpnju 1709. te se dvije vojske opet susreću. Petar pobjeđuje sa 40.000 ljudi. Sljedeće suprostavljanje nema ikakve veze sa stranim moćnicima, nego s vlastitim sinom Aleksejom. On je totalna suprotnost svog oca: duboko pobožan i vjeran staroj Rusiji. Otac ga stavlja pred odluku ili prijestolje ili samostan. On ne prihvaća niti jedno, nego biježi. Ruske trupe ga slijede i vraćaju ga u domovinu. Petar je siguran da se njegov vlastiti sin urotio protiv njega, te ga daje izbičevati 40tak udarcima koje njegova sina vode u smrt. Samo jedan dan nakon užasnutog ubojstva nad vlastitim sinom car slavi svoju pobjedu nad Švedskom.³³ Pod vladavinom Petra (I.) Velikog rusko carstvo postaje najveća svijetska sila. Samouvjereni regent vodi 21 godinu ratove i sve više i više izgrađuje Imperium. 1721.uzima titulu Imperatora

³² Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014, 74 – 78.

³³ Usp. Kazimieras WALIESZEWSKI; *Petar Veliki*, Hrvatski izdavački biografski zavod

3. OD PETRA VELIKOG DO KATARINE VELIKE

3.1. *Katarina I. Romanova (1725. – 1727.)*

Život Katarine I. možemo sagledati kao jednu bajku: kao kći litvanske seljačke obitelji je završila tokom velikog sjevernog rata 1702. u ruskom zatočeništvu i tim putem dolazi do carskog prijestolja. Carica Katarina I. je bila prva ruska carica i općenito prva žena, koja je tim imenom predstavila svijetu rusku povijest.

Do 1703. je Katarina bila njegova nezakonita supruga, te se 1712. konačno izborila da se uda za njega te se 1724. krunuje za caricu. Da bi postala „prava carica Katarina“ nije dugo falilo: samo godinu dana nakon krunidbe joj umire suprug i ruski car Petar te oslobađa Katarini put do prijestolja. Trebala je vadati ruskim carstvom tri desetljeća. Jedan daljnji poznati detalj je da joj je za uspinjanje na prijestolje bio od pomoći bivši ljubavnik plemić Menšikov. Katarina I. vladala je ruskim carstvom samo dvije godine, od 1725. – 1727.

Prvi put u povijesti Rusije da jedna carica ne vlada samo kao regentica ili udovica jednog cara, nego kao carica samovladarica prijestolja. Katarina tu svoju ulogu odigrava na najlukaviji način. Svijesna je da nije dovoljno školovana da bude na takvom položaju, saziva sastanak „najvećeg tajnog vijeća“ koje time oživljava. To se vijeće sastoji od šestoro člana visokog položaja, kojem pripadaju Apraxin, Golowkin, Tolstoj, Ostermann i Golizyn. Primu inter pares tih savjetnika postaje već očekivano vojvoda Menšikov. Nova carica je ušla u povijest kao Katarina I., prva i jedna od samih žena kao samovladarice na ruskom prijestolju; poslije je slijede Ana, Elizabeta i Katarina II, poznata kao Katarina Velika (1762.). Pri svom zasjedanju na prijestolje Katarina obećava da će nastaviti sa radom Petra Velikog. I njegove reforme se trebaju

nastaviti. Tako Katarina otvara Akademiju znanosti koju je Petar osnovao te se brine o prenošenju njegovih naredbi vezanih uz opće školstvo, koje je Petar uveo za svu djecu bez obzira na klasnu pripadnost. Katarina se brine o dobrobiti plemstva, smanjuje im poreze i sl. Istovremeno Katarina dopušta ekspediciju marine, koja je Petru kao inicijatoru na čast: pod vodstvom Vitusa Jonassena Beringa. Rođeni Danac je ruski oficir marine kojeg je car Petar 1703.godine primio u svoju tek osnovanu rusku marinu. Bering prolazi u okviru takozvane kamatšaka ekspedicije morski tjesnac koji se poslije trebao zvati po njemu. On razdvaja Rusiju od Aljaske u koju Bering ulazi kao prvi europski istraživač, do tada su se na tim prostorima nalazili samo lovci i trgovci krznom. Na diplomatskom putu Katarina sklapa 1726.sa austrijskim carem Karlom VI.prijateljski sporazum. I pri vjenčanju njihove djece Katarina sve radi po Petrovoj zamisli. Anu se zaručuje za Karla od Holstein – Gottorpa još pri očevoj smrtnoj postelji. Anu se smatra inteligentnom i ljepoticom. U vjenčanom ugovoru odustaje Anin suprug Karl – Friedrich von Holstein – Gottorp u svoje, Anino i ime buduće djece od ruskog prijestolja.³⁴ Pošto Petar ne prihvaća Anino odustanje od prijestolja, sigurno to postaje razlog što poslije njegove smrti na vidjelo izlazi postojanje tajne klauzule u kojoj se navodi da Karl – Friedrich može u Petrograd dovesti jednog sina i prozvati ga prijestonasljednikom. Uvezi Petrove zadnje želje se razglasilo da je smrtnobolesni car za dobrobit svoje druge supruge, Katarine, poderao zadnju oporuku, koju je dao sastaviti kada je bio uvjeren u njenu nevjeru.

³⁴ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.* , nicolai Verlag (ur.) , Berlin 2014, 97.

3.2. *car Petar II. Aleksejevič Romanov Holstein – Gottorp (1727. -1730.)*

Već nadolazećeg dana nakon smrti carice Katarine I. čitala se oporuka, te je za prijestonasljednika izabran Petar II. Aleksejevič, unuk Petra Velikoga, koji se prema oporuci trebao oženiti jednom od Menšikovovih kćeri. Do punoljetnosti mladog cara bi trebalo regenstvo, pod vodstvom obadviju kćeri Petra Velikoga i carice Katarine, Ane i Elizabete, voditi tajnu skupštinu. Petar još maloljetan sjeda na prijestolje 7.svibnja 1727.³⁵ Bez daljnjeg je jasno da je došlo do odlučujućeg pitanja tko će držati stvarnu vlast u svojim rukama i tko se može izboriti da cjelokupna dinastija vlada po interesima te dotične osobe. Sam Menšikov je imao dobre planove te mu je zato i bila potrebna već spomenuta udaja jedne od svojih kćeri za mladog cara, ali ni sam nije znao da će imati bogatu konkurenciju koja će mu pokvariti planove da preko svog dijeteta uđe pod Romanove. Razlog svemu tome jest vladajuća kuća Dolgorikij, koja je uspjela u svom naumu približit se mladom caru, te su prezirom i mržnjom i gledali na Menšikova, te su samo i čekali na trenutak da ga se riješe. Ipak je Petar morao jedno vrijeme prihvatiti Menšikova kao svog zamjenika, iako je znao da je ovaj uništio njegova oca.³⁶

3..3. *carica Ana Ivanovna Romanova, Ivan VI. te Ana Leopoldovna (1730. — 1741.) – „vladavina Nijemaca?“*

Ana Ivanovna jest kćer Petrovog polubrata iz starije loze. Četvrta kćer Ivana V. koja se udala za Friedricha Wilhelma od Kurlanda. Ali ubrzo joj suprug umire, te ona postaje rano udovica. Ana se zatim vraća u Petrograd, gdje boravi šest godina, nakon čega je njezin stric, Petar Veliki,

³⁵ Usp. Matthias STADELMANN; *Die Romanovs*, Kohlhammer Urban Taschenbuch Verlag, Band 620 (ur.), Stuttgart, 2008., 92.

³⁶ Usp.48. 93 – 94.

šalje natrag u sjedište Kurlanda, gdje je tješi Petar M. Bestužev – Rjumin. Nakon rane smrti svoga polubrata (1696) Petar Veliki se pobrinuo za odgoj svoje nećakinje Ane, te je za njeno obrazovanje zadužio njemačke i francuske profesore. Svakodnevne stvari su Anu još i zanimale, već politička i vjerska orijentacija nimalo.³⁷

Prijelaz od Petra II. do Ane, koji je bio vezan od skoro cijelih mjesec dana sa jednim Interregnumom nije bio problematičan samo zato jer 15-ogodišnji Petar II. nije imao prijestonasljednika. Došlo je do toga da je kuća Romanov smrću unuka Petra I. izumrla u muškoj lozi. Trenutno stajalište carstva u to vrijeme je iz tog razloga bilo jako nejasno, da je ambiciozna obitelj Dolgorukij već planirala uzdignuti suprugu Petra II., Katarinu Dolgorukaju na prijestolje, kao buduću samovladaricu. Nakon Katarinine „oporuke“, čija točnost nije provjerena, se petronska ženska loza za prijestonasljednika činila preodređenom. Jedno od uvjeta jest glasilo da se buduća carica ne smije ženiti, te ni da ne smije odrediti svoje, ako i ima vlastite, prestonasljednike. Kao što mora najvažnija pitanja vezana uz vladavinu pustiti pod ovlasti „savjeta“. U to su se ubrajali najave ratova i sklapanje mira, najveća ovlaštenja na dvoru, na državnom uređenju i u vojnom uređenju kao i potrošnja iz državne blagajne.³⁸ Vidimo ovdje jednu kontroverzu jer spominje da je ona bila ta koja nije htjela uspostaviti ni novi brak, niti je imala želju da zavlada prijestoljem. Gornji tajni savjet je ipak odlučivao bez onih bez kojih se mislilo da se mogu donijeti odluke. Prigodom ženidbe Petra III. se veliki dio ruskog plemstva skupio u Moskvi. Ubrzo su počeli priče o pravima samovladarice koje su glasila povredajuća, mala grupa ljudi se odlučila za oligarhijsko državno carstvo, iako je plemstvo sa diversnim

³⁷ Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.)*; München 3.izdanje 2012., 91.

³⁸ Usp. Matthias STADELMANN; *Die Romanovs*, Kohlhammer Urban Taschenbuch Verlag, Band 620 (ur.), Stuttgart, 2008., 96.

prijedlozima započeo razgovor i započeo tajne radove protiv planova koje je imao sam savjet. Gornji tajni savjet se raspao već početkom ožujka 1730, njegovi članovi su tako izgubili svoju moć. Pomoću tog stanja je završavala kriza nasljedstva, koja je dugo vrijeme prikazala pokušaj konstitucionalne izmjene petronske vladavine. Jedine iznimke su bili Ostermann, Bühren i Münnich, te su odigrali itekakvu prominentnu ulogu. Ostermann je ostao pod Anom jedan od utjecajnijih političkih ličnosti i spadao je pod ekskluzivne, troglavne bio opunomoćen da se odluke mogu donijeti i bez kraljice. Osobni knežev lovac u drugoj polovici 18.stoljeća pri dvoru Ernst Johann von Bühren, koji je tada i došao na dvor, postaje od 1727.poznati kao ljubavnik carice Ane. On zajedno sa Anom odlazi u Petrograd, gdje se nakon njenog uspinjanje na prijestolje cijeli carski dvor preseljava i zajedno sa nerazdvojenim parom čini čudnu zastavu (menage). Značajni pokušaj državne reforme kao i modernizacija centralnog upravnog sistema pod Aninom vladavinom nikako nije bio moguć. Bühren je sam sebe po francuskome prozvao „Biron“, u 30 – ima 18.stoljeća tako utjecajan da je Anina era nazvan po njemu, „*Bironovščina*“. Sve to dovodi do činjenice da odjednom dobiva titulu vojvode od Kurlanda 1737. Još jedan od onih njemačkog porijekla je bio Burard Christoph von Münnich od 1721. nadalje u službi ruske vladajuće kuće, od 1731. nadalje generalni maršal i predsjednik ratnoga kolegijuma. Livonska braća Karlo Gustav i Reinhold Gustav Löwenwolde su zauzimali vodeću ulogu pri dvoru, Karl Gustav je stalno isticao važnost osnivanja nove garde „Regiment Izmajlovski“ pri Aninom uspinjanju na prijestolje. ³⁹ I ostali oficiri koji su došli sa Baltika označivali su sliku „njemačke dominacije“ za vrijeme Ane Ivanovne. Ako je za Anu postojalo ijedno jedino političko pitanje, u kojem se osobno potrudila da ga riješi, jest to bilo pitanje njenog nasljednika. Kako nije imala vlastite djece, tako je pozvala nasljednicu svoje sestre Katarine da preuzme prijestolje. Tako poziva svoju

³⁹ Usp.61., 98.

nećakinju Anu Leopoldovnu iz Mecklenburga za Rusiju da dođe te je potom udaje, pomoću Ostermannovog savjeta za Antuna Ulricha od Braunschweig – Beverna, koji je izključivo u rodu sa habsburgovom carskom kućom, kako bi vanjsko – politički savez sa Austrijom osigurali pomoću unutarnje politike. Željom tete Ana prelazi na pravoslavlje te tek tada uzima ime Ana. Kako joj otac njemačkog porijekla, rođena je kao Elisabeth Katharina Christine od Mecklenburg – Schwerin. Dva mjesec prije smrti carice Ane je mali Ivan Antonovič ugledao svijetlo svijeta. Postavljanjem Ivana na prijestolje, donosi carica odluku da će do punoljetnosti njenog pranećaka, pod imenom Ivan VI., vladat von Bühren kao njegov regent. 19. listopada 1740. godine sa svojih 47 godina carica umire. U noći na 9. studeni 1740. Ana Leopoldovna inszinira revoluciju pri samom dvoru i sebe samu postavlja kao regenticu. Bühren hvata policija i šalju ga na Sibir. Vladavinu Ana prenosi u Ostermannove ruke, kojeg su 1730. uzdigli na grofoski položaj, te je tom položaju već dugo obitelj Ivanovog polubrata naklonjena. I Ana Leopoldovna pokazuje samo mrvicu zanimanja za državna pitanja. Švedska vodi rat protiv Rusije, a francuski izaslanik u Petrogradu, Marquis de la Chetardie, ispunjava želju svoga naroda kako bi princezu Elizabetu, kći Petra Velikog, podržao u tome da vojnu gardijsku postrojbu podmiti. U zimu 1741., godinu dana nakon novog neželjnog regenstva, konačno se događa novi prevrat. Elizabeta, to jest Jelisaveta Petrovna upada u dvoru sa svojim oficirima te automatski u Anine odaje. Daje Anu i cijelu obitelj Braunschweig zatvoriti, prvo za Rigu te dalje do Cholmogorya nedaleko Arhangelska. Jednogodišnjeg Ivana se odvaja od majke i zatvara pri ruskoj utvrdi Ladoga – jezera. Tamo ga se odgaja u užasnom nemilosrdnom stanju. U to vrijeme se i dalje nastavlja rusko – švedski rat. Iako dolazi do ruske polupobjede, izlaz i kraj rata ostaju u rukama nadolazećeg cara.⁴⁰

⁴⁰ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, Nicolai Verlag (ur.), Berlin

3.4. *Elizabeta – carica Jelisaveta Petrovna (1741. – 1761.)*

Elizabeta jest rođena kao kći Petra I. Velikog te kasnije carice Katarine I. , u prosincu 1709. u Kolomenskoeu kraj Moskve. Za vrijeme njenog djetinstva i mladosti je stalno bila na selima Izmajlovo i Preobaženskoe kod Moskve, što ju je doživotno spajalo sa tim mjestima. Elizabetin odgoj je prepoznatljiv po „duhu novog i starog“ , onih utjecaja, koje su bili glavni za Petrovo doba. Car je držao do važnosti da se njegova kći poučava od stranih, to jest francuskih profesora. Elizabeta je najviše uživala u učenju francuskog jezika, usto je dobro vladala i njemačkim jezikom. Također je ples bio važna točka u njenom obrazovanju. Ali je sve ostalo, to jest osnovna izobrazba bila zanemarena. Poznato je da se Elizabeta, već carica, čudila što je Velika Britanije otok. Kraj zapadnog uzora orijentiranom odgoju je staromoskovska tradicija imala i dalje, ponajviše na vjerskom planu, u ranom 18. stoljeću značajnu vrednotu. Kći reformnog cara se kroz sve to razvila u jaku vjersku osjećajnu ličnost. Tokom svog života se prikazala itekako otvorenom ličnosti, te se to pokazalo ponajviše kroz ljubav prema propovijedima i hodočastima.⁴¹ Car je vjerojatno kroz strane francuske profesore htio dati ruskom plemstvu primjer dobrog obrazovnog sustava.

Tek nakon uspinjanja maloljetnog Ivana VI. 1740. na prijestolje Elizabeta se preseljava za Petrograd.⁴² Elizabetin interes je stalno ležao za Karla Augusta od Holstein – Gottorf, mlađeg

2014, 107.

⁴¹ Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.)* ; München 3.izdanje 2012. , 207. – 208.

⁴² Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.)* ; München 3.izdanje 2012, 209.

brata supruga njene sestre Ane. Ali njena tragedija jest bila da joj je zaručnik preminuo prije sklapanja braka. To jest i bio jedan od znatnih razloga zašto je Elizabeta pozvala u prvim godinama svoje vladavine svog nećaka po sestri Ani i te i nećaka svoga preminulog zaručnika Petra za Petrograd. Ana je preminula par mjeseci nakon Petrovog rođenja. Petar je u Petrograd doveden kao petnaestogodišnjak te odgojen kako bi postao predstonasljednik pod Elizabetinim otkriljem, nadjenuvši mu ime Petar Fjodorovič. Da je Elizabeta uspjela izvršiti revoluciju leži u činjenici da su svi zaposlenici dvora bili na njenoj strani i podržavali svaki njen korak. Dobra trećina vojnika je još i njenom ocu Petru vjerno služila pri dvoru. Elizabeta je već i prije obećavala da neće potpisivati smrtne kazne želi li postati caricom. Sa svojim prvim manifestom kao carica drži do svoje riječi. Uz to joj uspijeva inozemne nositelje svih odluka maknuti sa dvora. Elizabeta svom favoritu dodijeljuje grofovsku titulu i vojni položaj sve do položaja maršala, iako taj još nikad do tada nije prisustvovao niti pri jednom ratnom događaju; Alexander Buturlin. 1742., to jest u godini njene krunidbe u Moskvi Ana tajno ulazi, u predgrađu Moskve, u tajni morganski brak sa Alexejem Rasumovskim. Njihova veza ostaje godinama prožeta nježnošću i iskrenom ljubavlju. Nakon četrnaest godina veze imenuje ga maršalom. Pri državnim poslovima su Elizabeti pri ruci za savjet ugledni i sposobni savjetnici, tako i braća grofovi Petar i Ivan Švalov. Jedan od njih je služio velikoj kneževkinji Katarini Aleksejvni. Kada su ga predstavili Elizabeti odmah su joj se probudile simpatije, te ga je postavila da joj služi pri dvoru, gdje je također postao njen favorit i brzo postao voditelj različitih položaja sve do generalnog činovnika, generalnog adjutanta te viteza Alexander – Njovski odličjem. Mogao je dobiti još odličja, ali njemu je bio dovoljan položaj osobnog tajnika. Sve zamolbe idu u njegove ruke. Uživa u svim ovlastima jednog ministra, iako taj položaj uopće niti ne odigrava.⁴³ U vanskoj

⁴³ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin

politici ima podršku grofova Alexeja Bestuševa – Rjumina i Mihaila Voronzova, koji preko položaja vicekancelara postaje državni kancelar. Osnivanje banaka i pravo na kredite vode prema modernizaciji novčanog prometa. Elizabeta se angažira u duhovnom životu, u školstvu i kulturi. Također dolazi i do osnutka moskovskog sveučilišta na njegovo čelo postavlja sveučilišnog profesora Mihaila Lormonsova te sveučilište nosi zauvijek njegovo ime. Sveučilištu se spajaju dvije gimnazije jedno za imućne drugo za siromašniji sloj. Za vrijeme Elizabete se u Petrogradu osnivaju prva kazališta. Godine 1757. se osniva prva akademija umjetnosti. Carica pušta da se izgradi zimski dvorac i dovodi talijanskog arhitekta Bartolomea Rastrellia kako bi se završila gradnja ljetnog dvorca, kao i gradnja još divnijeg „Katarininog“ dvorca. Jakost ruskog carstva ostaje vanjsko – političkom planu nedirnuta. Rat između Rusije i Švedske koji je započet za vrijeme njene prethodnice se prekida. Sporazumom 1743. dobiva za Rusiju još tri provincije. Zajedno sa saveznicima Francuskom, Austrijom i Saskom Rusija vodi rat protiv Pruske. Samoj Elizabeti Friedrich II. nije simpatičan. Njegova armija doživljava zaredom više i više gubitaka te 1760 ruski vojnici ulaze u Berlin. Vidni znak svoje veličine i moći te bogatstvo same Rusije za narod izvana Elizabeta ostavlja u „Katarininom“ dvorcu, kojem je nadjenula ime po svojoj majci Katarini I.⁴⁴

2014, 108. – 109.

⁴⁴ Usp. 65.; 113. – 114.

3.5. Petar III. Fedorovič Romanov – Holstein – Gottorp (1761. – 1762.) Prosvjetiteljski apsolutizam po pruskom uzoru

Mladi vojvoda je bio stariji sin Elizabetine sestre Ane, koja je bila udana za vojvodu Karla Friedricha od Holstein – Gottorfa te je bio unuk starije sestre Karla XII. od Švedske. Vojvoda Karlo Petar koji je izgubio ubrzo nakon svog rođenja svoju majku te i oca 1739., je bio i nasljednik švedskog prijestolja, ruskog velikog protivnika u prvoj četvrtini 18. stoljeća. Izbor Karla Petra kroz Elizabetu i njegovo imenovanje njenim nasljednikom donijeli su do radikalnog zaokreta u zemljopisnim, kulturalnom i političkim načinom života mladića. U sporazumu od Aboja je 1743. Švedska bila prisiljena odustati od planova koje je imala kako bi postavila Karla Petra na prijestolje. U slučaju samog Karla Petra je to dovelo do nepotrebnih glasina u njegovoj okolini kao i „svemu ruskome“.⁴⁵ Jasno nam je da su i njega, kao Elizabetinog nasljednika, prekrstili u pravoslavnu vjeroispovijest te mu nadjenuli ime Petar Fedorovič, te je ujedno morao naučiti vladati ruskim jezikom. Iako ga je njegova carska teta stvarno voljela njegovo opći odgoj je bio u rukama grofa Brummera sa razumljivo samo polovičnim rezultatima, te ćemo poslje uočiti da mladi car nije baš imao neko svoje „ja“ te nije bio baš ni sposoban za samovladavinu, iako mu nije falilo na inteligenciji, nego je samo imao interes za učenje onoga što njega zanima i što mu stvarno leži. Poznato je da su takve situacije tada u carskim kućama bile nešto poznato i svakdašnje, u znanju su se vodili prema onome što su drugi od njih očekivali, te su iz tog razloga postojale situacije kad su se prijestonasljednici sami od sebe koncentrirali samo na ono što njih zanima. Kad je Elizabeta shvatila da Karl Petar nije za vladanje je htjela postaviti njegova sina Pavla na prijestolje do čega ipak nije došlo. Na prijedlog Friedricha II. od Pruske su Petra

⁴⁵ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, Nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014., 108 – 109; 113 – 116.

1745.godine ženili za mladu princezu Sofiju Frederiku Augustu od Anhalt – Zerbsta, poslije preimenovanju u Ekatarina Aleksejvna, poslije *Katarina Velik*

Carica Elizabeta umire 5.siječnja 1762.te Petar zasjeđa na prijestolje. Njegovo čudno ponašanje u danima koji su slijedili na sahrane je naljutilo njegovu suprugu Katarinu, kao i cijeli dvor. Pri zasjedanju na prijestolje novi car dopušta amnestiju za političke zatvorenike. Petar se jako ugledao na pruskog kralja Friedricha II. Nakon sedmogodišnjeg rata Petar čini vanskopolitički zaokret te 5.svibnja 1762.sklapa mir sa Pruskom te mu je Friedrich omogućio vojsku od 15 000 ljudi pomoću generala Tšerniševa. Odlikovali su ga crnim oraom. Petar sam planira rat protiv Danske, kako bi zadobio natrag pokrajine koje je kuća Gottorf izgubila još prije pedeset godina. Novi car je u unutarnju politiku uveo reforme, te je bio orijentiran na prosvjetiteljski apsolutizam. Mijenja skroz zabranu putovanja, oživljava trgovačke putove, zabranjuje mučenje i prekida „tajni ured“. Ukinuo je poraz na sol te uvodi luksuzni porez za plemstvo. Petar je unio u politiku novo pravo, koje je trebalo preploviti prava pravoslavne crkve te je planirao ukidanje kmetstva. Dao je do znanja da mora postojati sloboda vjeroispovijesti te otvoreni sudski procesi. Njegovo ugledanje na vladavinu Friedricha II.nam već daje do znanja zašto Petar želi vladati na pruski način, iako nam je poznato da je baš Rusija bila u ratu sa Pruskom, i to točnije za vrijeme sedmogodišnjeg rata. Vjeruje se i dan danas da je pruski zaokret promijenio političko stanje i spasio Rusiju od propasti.⁴⁶ U svemu ovome se može uočiti da je Petar bio vješt za vladanje, nego je stvarno, kako ćemo poslije vidjeti, njegova supruga Katarina II. Velika imala utjecaja na državni udar protiv Petra III.

⁴⁶ Usp. Matthias STADELMANN; Die Romanovs, Kohlhammer Urban Taschenbuch Verlag, Band 620 (ur.), Stuttgart, 2008., 114. – 122.

4.KATARINA II. VELIKA (1762. – 1796.) – PROSVJETITELJSKI APSOLUTIZAM PO NJEMAČKOM UZORU

28.lipnja 1762.se supruga tada vladajućeg cara Petra III. potporom svojih podanika i bez protivljenja najgornjieg staleža sama prozvala caricom pod imenom Katarina II. Njena sudbina je bila izvanredno začuđujuća, jer ju je dovela do toga da je kao kći jednog malog, siromašnog plemića postala supruga mogućeg predstonasljednika, tada ipak i cara te pri kraju je i sama postala samovladarica Rusije. Njena duga i čudesna vladavina je stvorila temelj za sudbinu same Rusije u 19.stoljeću. Carica Ekaterina Aleksejvna, kako su zvali Katarinu II. u Rusiji, je postala brzo poznata ličnost, to jest još i za njeno vrijeme. Rođena je 2.svibnja 1729.u Stettinu kao Sofija Frederika Augusta te kći jednog plemića Christiana Augusta od Zerbst – Dornburga, tada generala u službi pruskog kralja te majke Elizabete od Holstein – Gottorpa. Do četrnaeste godine svog života je bila odgojena po dogovoru s vladajućim odgojnim metodama jednog malog plemićkog dvora u sjevernoj Njemačkoj. Pomoću Mille Cardels, njezinom odgojteljicom, je čisto naučila pričati francuski jezik te je bila upoznata s francuskim književnim i intelektualnim nasljeđem sedamnaestog stoljeća. Dvorski svećenik Perard i njen njemački staratelj Wagner su je brzo uveli u utjecajni luterizam.⁴⁷ Ta njemačka princeza je bila sa samo petnaest godina predstavljena svom budućem suprugu i bratiću, Petru III. Njihov strani odnos kakvog su imali jedan prema drugome se mogao jako primjetiti. Jedan od prvih kojima je imala blizak odnos bio je grof Sergej Saltykow. Tek deset godina nakon braka s Petrom Katarina dobiva sina Pavla Petroviča.⁴⁸ Poznato je i da je imala jednu kći sa svojom velikom ljubavlju, grofom Stanislavom Poniatowski.

⁴⁷ Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.)*; München 3.izdanje 2012. , 333.

⁴⁸ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013. , nicolai Verlag (ur.)* , Berlin 2014., 108 – 109; 119.

4.1. državni udar protiv Petra III.

Katarina je od samog početka planirala kako da „skine“ svog supruga i cara Petra III. sa carskog prijestolja kako bi ona mogla postati samovladarica cijele Rusije. U toj intrigi su joj pomogli njeni najbliži suradnici kao što je to bio Englez Hambury Williams, koji i sam nije volio carev pruski način vladanja. U proljeće 1762. par mjeseci nakon smrti carice Elizabete i uspinjanja Petra III. na prijestolje, točnije pola godine nakon Elizabetine smrti, Katarina uspije svrgnuti svoga supruga Petra III. sa ruskog prijestolja i postati samovladarica Rusije dobrih tri i pol desetljeća. Puna radne snage započinje sa svojim djelima. Svoju državu je vodila u interesu jednog prosvijećenog apsolutizma, te tako surađuje sa najznačajnijim misliocima Europe, primjeri su Voltaire, Diderot te drugi filozofi i pisci; te nakon Voltairine smrti uspije dobiti njegovu knjižnicu koju kasnije u Petrogradu otvara za javnost. Njen utjecaj na te mislioce se poslije pokazuju i u unutarnjoj politici.⁴⁹ Nakon državnog udara iz 1762., Katarina je imala veliki prioritet, da si osigura moć. Nikita I. Panin koji je bio odgajatelj carjevića smatra da Pavao I. Petrovič odmah nakon očeve smrti treba da zasjedne na carsko prijestolje.⁵⁰

4.2. na putu prema europskoj velesili

Pod Katarinom II. je Rusija doživjela najveću ekspanziju carstva od osvojenja Volge i Sibira u 16./17. stoljeću. Tokom njene vladavine je najveći dio današnje zapadne Ukraine i Krim

⁴⁹ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, Nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014, 120.

⁵⁰ Usp. Matthias STADELMANN; *Die Romanovs*, Kohlhammer Urban Taschenbuch Verlag, Band 620 (ur.), Stuttgart, 2008., 123.

dodijeljeni Rusiji kao što je i većinski dio Poljske pripao Rusiji tokom triju podjela. Dobitak sjeverne obale Crnoga mora i pobjede u istočnom Sredozemnom moru su tokom drugog turskoga rata omogućili Rusiji da odigra odlučujuću ulogu tokom tadašnjih događaja koji su se odigravali na Balkanu i jugoistočnoj Europi, iako su u isto vrijeme postojali mogućnosti nerazumijevanja s Austrijom. Katarina je bila prisiljena odigrati aktivnu ulogu u europskoj diplomaciji, kao i njeno upletanje u švedske poslove. Ruske pobjede u rusko – turskom ratu od 1768. – 1774. vodili su prema ugovoru od Küçük Kaynarca, koji je za carstvo osigurao cijelu sjevernu obalu Crnoga mora do ušća Buga, po izgledu je izgradio ruski protektorat preko Krima, koje je Osmansko Carstvo pretvorilo u nezavisni kanat, a Rusija je tako dobila ulogu da nadzire kršćansko stanovništvo turskog carstva na Balkanu. Drugi pobjednički rat protiv Turske (1787. – 1791.) se dogodio ruskom aneksijom Krima (1783), te njenim ekspedicijama flota u sredozemnom moru koje su jačali carstvo u jugoistočnoj Europi i ojačali njegovo pravo, protektorat i one koji su bili za neovisnost kršćanskog balkanskog naroda. Diplomatski problemi koji su pratili prvi rat Turaka su Friedricha II. vodili da predloži odštetu za Austriju, Rusiju i Prusku u korist poljsko – litavskoga carstva. Pod izlikom da se zaštiti kršćanski narod Rzeczpolite koji nije katoličke vjeroispovijedi, to jest onaj narod koji su luteranske i pravoslavne vjeroispovijedi te da se održi njihova politička jakost, te su tri monarhije podijelile carstvo u tri koraka/ etape: 1772., 1793., 1795., iako je usprkos svim tim podjelama zadnja podijela o neovisnom postojanju Poljske donijela njen kraj. U ruski dio je spadao cijeli istočni dio stare Rzeczpolite, to znači litavske i bijeloruske provincije i većinski dio Velike Poljske. Kroz širenje ruske suverenosti prema zapadu su bile sve zemlje koje su pod Rusijom nastanjene istočnim Slavenima stavljene pod kontrolu, ali i njene granice protiv neprijateljskih upada i što je bilo još značajnije, osigurano protiv bijega kmetova iz područja carske jurisdikcije. S druge strane, podijele su činile korisnim

granice prema Pruskoj i Austriji, visoke vojne potražnje i veliko sudjelovanje pri srednjoeuropskim poslovima. Još značajnije je bilo da je anektiranje Poljske dovelo do velikog broja novih nacionalnih i vjerskih manjina: katolički Poljaci, koji nisu mogli prihvatiti gubitak svoje neovisnosti, te židovi s čijim ponašanjem ruska vlada nije imala nikakva iskustva te koja su trebala u budućnosti postati izvor pravih ekonomskih i socijalnih problema. Ekonomski dobici dobiveni iz poljskih provincija nisu imali puno rezultata prije sredine 19.stoljeća, nasuprot njima su kulturalni dobici kao i politički nedostaci bili stvarno visoki. S druge strane, se priključenje južne Ukraine i Krima odmah pokazalo od velike koristi za carstvo. Ono je otvorilo najveći dio regije crne zemlje za poljoprivrednu kolonijalizaciju i teški rad, usprkos čemu je i osnivanje centara kao Nikolaeva i Odesse bilo od velike koristi zbog izvoza žita za zapadnu Europu. Ekonomski razvoj južne Ukraine nije doživio očekivane rezultate, kojima je bio cilj ekspanzija kmetova i konsolidacija ekonomija slična kao pri plantažama, koja se pokazala dobrom za bogato . plemstvo i plemstvo koje je imalo bogat krug poznanika, nema veze bili oni Rusi, Ukrajinci ili neka druga manjina ljudi: osvajali su bogato zemljište, koje su pustili obnoviti od kmetova koje se tu doseljavalo iz centralnih provincija.⁵¹ Treba se ujedno naglasiti da se Katarina nije htjela baviti i zamarati sa ruskim jezikom u lingvističkom, vjerskom ili kulturalnom smislu. Po tome je sigurno vjerovala da će ruski utjecaj ući u carsku administraciju i institucije pomoću ekonomske i socijalne promjene.

4.3. *Katarina II.kao prosvjetiteljska samovladarica*

Za njen nastavak prosvjetiteljskog apsolutizma Ekaterina II.si uzima puno više vremena, nego što je bilo planirano njenom suprugu: na prijestolju sjedi 34 godine, do smrti 6.studenoga

⁵¹ Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.)* ; München 3.izdanje 2012, 239 – 241.

1796. U tom razdoblju se događaju vidljivi razvoji u carstvu, kao u unutarnjoj politici tako i u vanjskoj politici. Toj optimističnoj princezi uspijeva da u povijest uđe kao „Velika“.⁵²

Carica Katarina II. poznata je po dugim godinama svoje vladavine, od 1762. do 1796., i to jedno cijelo vremensko razdoblje, koje postaje značajno za vrijeme predindustrijalne modernizacije Rusije. Pokušaji ruske carice da obnovi svoje veliko carstvo i da ga postavi na nove osnove, su stajali u užem položaju sa razvitkom i širenjem prosvjetiteljstva u carstvu. Već su tada pažljivi suvremenici carice u carstvu i inozemstvu pokazivali visoke interese za prosvjetiteljske ideje, te su tako postali svjedoci njenih djela prožetih duhovnošću i obrazovanjem. Katarina se doživotno držala svojih reformnih ideja. Već se kao velika plemkinja uspoređuje skroz sa Rusijom. Od samog početka svoje vladavine je sanjala o tome da uvede reforme i modernizaciju Rusije, te bi to po njenom trebalo postati tradicijom.⁵³ Ali opet znamo dobro da Katarina ne posjeduje akademsku naobrazbu. Poslije ćemo uočiti da njeno političko razmišljanje tokom njene vladavine, iako vezana uz francusko prosvjetiteljstvo vuče prema njemačkim utjecajima tj. na njenom odnosu prema Njemačkoj i Njemcima. Tako možemo uočiti da je praksa *prosvjetiteljske samovladarice* Katarine II. bila jače određena od njemačkih znanstvenika, nego ona od prakse francuskih znanstvenika. Katarina nije htjela samo modernizirati rusko carstvo, nego odrediti svima njihov položaj u društvu, te kroz reorganizaciju sudstva predstaviti odnos između prijestolja i podanika sa većom pravnom sigurnošću. U Rusiji je tako postalo početkom 18. stoljeća jako važno duhovno obrazovanje, koje se primjećuje i poslije u školstvu.

⁵² Usp. Matthias STADELMANN; *Die Romanovs*, Kohlhammer Urban Taschenbuch Verlag, Band 620 (ur.), Stuttgart, 2008., 122.

⁵³ Usp. Erich DONNERT; *Katharina die Grosse und ihre Zeit Russland im Zeitalter der Aufklärung*, VerlagsService Dr. Helmut Neuberger, Regensburg/ Darmstadt 2004.; 31 - 38

4.3.1. reforme odgoja i obrazovanja

Do početka 19.stoljeća Rusija osniva ponajviše prihvatljivo carstvo za studente i profesore njemačkih sveučilišta, koji su za vladavine Katarine II.u ruskome odgoju i obrazovanju odigrali jednu važnu ulogu. 1724./ 1725.osnovanoj akademiji znanosti i moskovskom sveučilištu osnovanom 1755.su do sedamdesetih godina 18.stoljeća vladali obrazovanja po Christianu Wolfu, Samuelu Pufendorfsu i ideje Lockesa te empirista Baconsa. Kolika je pri dvoru i u samoj Rusiji bila jaka njemačka orijentacija pokazuje se po francuskome kulturnom idealu skladateljima kao Dershavinu, Fonvisinu i Karamsinu koji su učili njemački jezik kao prvi strani jezik i kojima su spadali kao glavna lektira dijela od Gellerta, Klopstocksa i Lessinga. Carica te i vodeće obitelji političke elite su u glavnim gradovima poticali školstvo, znanost i tehnologiju, izdavaštvo, književnost, kazalište i umjetnost po zapadnom primjeru. Carica je zatražila osnivanje triju školskih sistema: osnovno obrazovanje, gimnazije i sveučilišta. Školska komisija je prikazala plan za osnivanje osnovnog obrazovanja, koji bi trebali preuzeti izgled škola u selu i gradu. Bilo je predviđeno da je na selima za mušku djecu školovanje obavezno, već curice se mogu školovati po dopuštenju roditelja. Na izradi školskog kurikulumu je sama akademija znanosti odigrali vodeću ulogu. Razlika između sela i grada je ležala u tome da su u gradovima i curice od svoje sedme godine života bile obvezne pohađati školu, iako ih se tada učilo samo čitanju. U gradovima gdje su samo postojale osnovne škole bez viših učilišta je došlo do interesa da se osnivaju matematičke škole. Po Diderotu djeca siromašnog građanstva i plemićkih obitelji nisu nikako mogla biti smještena u iste razredne odjele. Srednje škole, gimnazije i sveučilišta su bila u Rusiji u to vrijeme na više načina zastupljeni. Tako je bilo u planu da se duhovnjaci i laici šalju na gimnazije, školska komisija je time uspjela napuniti samostanske prostore i pretvoriti ih u gimnazijske učionice. Te se otvaraju ratne škole, škole za interiere te inženjere. Srednjoškolsko

obrazovanje je bilo dopušteno samo curama bogatog sloja. Godinu dana nakon što je osnovan Smolny – Institut, 1765., je osnovan i odjel za siromašno građanstvo, to jest pravo školovanja za djevojke. Moskovsko sveučilište onoga doba, kao ni ostala sveučilišta Rusije, nisu imali teološki fakultet. Razlog je ležao u činjenici da su ostale visokoškolske institucije sadržavali duhovni način poučavanja, to jest Kiev i Moskva. Na starijim akademijama klerusa su dominirali šolastički načini razmišljanja.⁵⁴ Značajni događaj u Rusiji, sredinom 18.stoljeća, nakon osnivanja sveučilišta u Moskvi, slijedilo je osnivanje Petrogradske Akademije umjetnosti iz 1757.godine. Akademija je nastala na prijedlog sveučilišta u Moskvi, gdje se pak istaknuo grof Ivan Ivanovič Šuvalov. On si je tako osigurao suradnju francuskih umjetnika, koji su surađivali s Diderotom i Voltaireom. Otvorenje novog instituta za umjetnost se dogodilo 1758. godine. 1764.je zahvaljujući Katarini II.slijedilo osnivanje „akademije triju uglednih umjetnosti slikarstvo, kiparstvo te građevina“. Glavna zamisao obrazovanja umjetnika po statutu same akademije leži u želji da se studente odgoji u „slobodne ljude“. Pod tridesetogodišnjem vodstvom dekana Bezkoisa carska je akademija umjetnosti prikazala svoje izuzetno postignuće. 1786.je bio uređen atelije za izradu figura od bronce. Značanje te akademije poslije možemo jasno vidjet u apsolvencijama koji su postali poznati arhitekti; Vasili Ivanovič Bašenov, Ivan Jegorovič Starov te Adrian Dimitrijevič Saharov, kipar Fedot Ivanovič Šubin te slikar Anton Pavlovič Lossenko, koji se poslije vraća na akademiju kao profesor i kasnije dekan akademije. I poznati portretar Fjodor Štefanovič Rokotov je kratko bio student pri akademiji umjetnosti.⁵⁵

⁵⁴ Usp. 68.; 45 – 84.

⁵⁵ Usp. 68.; 87 – 88.

4.3.2. znanstvene ustanove, radovi i školovano društvo

U drugoj polovici 18.stoljeća sve se više proširila znanost i u područje izuma. Nastala su brojna ekonomska društva. Godine 1765. je u Petrogradu osnovano *slobodno ekonomsko društvo (SED)*. Spadalo je u najstarija ekonomska društva Europe te se održalo sve do 1919. godine. U tom društvu su djelovali brojne izvanredne ličnosti iz različitih područja kao iz ekonomije, industrije, medicine, istražitelji prirodnih znanosti, tehničari kao i zastupnici ostalih znanosti; ali i trgovci, poduzetnici te seljaci; u te izvanredne ličnosti se ubrajaju Euler, Bolotov, Rytiškov. Svi su se oni izjasnili na ovaj ili onaj način za agrarne odnose koje već polako počinju da djeluju u Rukom Carstvu. Osnivanje *SED* –a je činila markantan prikaz same politike prosvjetiteljske autokracije Katarine II. Glavna zadaća društva se odnosila pridonosenju svestranog razvoja dobara vlasničke ekonomije. Postavljala su se mnoštvo pitanja: dal bi seljak trebao imati zemlju u svom vlasništvu ili bi se trebao ukinut rad slobodnih radnika koji rade za plaću i rad kmetova, dali bi se kmetstvo možda čak i trebalo ukinuti. Najveći prostor je pak preuzelo širenje o seljačko ekonomskih znanstvenih to jest narodno ekonomskih znanja u svim područjima ruske ekonomije.⁵⁶ Pošto nije došlo nakon osnutka moskovskog sveučilišta do gradnje drugih svveučilišta se iztaknula jedna vrsta „zamjene za visoka i srednja učilišta, te prilagođene akademije i školovana društva“, kojim je i pripadala ono već postojeće pri moskovskom sveučilištu, *slobodno rusko društvo (SRD)*. Cilj tog društva je bilo sakupljanje i procjenjivanje povijesne građe o ruskom carstvu i značajnim događajima iz njegove prošlosti, te pri kraju

⁵⁶ Usp. Erich DONNERT; *Katharina die Grosse und ihre Zeit Russland im Zeitalter der Aufklärung*, VerlagsService Dr. Helmut Neuberger, Regensburg/ Darmstadt 2004.; 91.

poticati i sam razvoj ruskog jezika. Kao konkretni zadatak tome svemu je bilo stvaranje velikog riječnika ruskog jezika. Svi članovi društva su bili pozvani na stvaranju tog riječnika. Istodobno se dao apel na sve prijatelje ruske povijesti i to da istraže prošlost svog kraja, te da tako zapišu sve važne činjenice kako bih ih mogli objaviti slobodnom ruskom društvu pri sveučilištu u Moskvi. Pripremali su i materijale za noviji crkveni riječnik (leksikon), te su sve do 1774. radovi išli „dobrim putem“. SRD se polako 1784. ipak raspada i to bez da su uspjeli doći do svojih ciljeva. Tek krajem 18. i početkom 19. stoljeća su nastala društva koja su trebala nastaviti rad slobodnog ruskog društva i uspješno ga dovršiti. Slobodno rusko društvo je poznato po izgradnji *ruske akademije*, koja je djelovala od 1783. do 1814., te postaje centar za istraživanje ruskog jezika.

Katarinine zadnje godine nisu davali sliku sretnih godina: u političkom životu Petrograda triumfirala je jedna vrsta letargijskog nepotizma, svog sina Pavla Katarina je vidno kažnjavala sve do pravog konkretnog razmišljanja, te se zna da to radi u ime svog unuka Aleksandra kako bi automatski nakon njene smrti postao prijestonasljednik. Već ostarijela carica je poznata po svojim ljubavnicima još iz mladih dana; za vrijeme nepotizma, u njenim sretnim godinama, Grigorij G. Orlov (1761. – 1772.), koji je i pomogao Katarini da zauzme prijestolje, kao i Geigorij A. Potemkin (1774. – 1776.). Zadnjeg se ne poznaje samo kao Katarininog ljubavnika, nego kao i dobrog osobnog poznatog državnika, koji je pomogao oko novo osvojenih teritorija.⁵⁷ Pri kraju vladavine te nakon smrti carice ostaju još neka državna pitanja otvorena. Rusija je velesila te se na dvor gleda kao na sjajnu Europu.⁵⁸

⁵⁷ Usp. Matthias STADELMANN; *Die Romanovs*, Kohlhammer Urban Taschenbuch Verlag, Band 620 (ur.), Stuttgart, 2008; 124.

⁵⁸ ⁵⁸ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, Nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014, 125.

5. Pavao I. i Aleksandar I.

5.1. Pavao I. Petrovič Romanov - Holstein – Gottorp - neželjeni sin, neželjeni car (1796. – 1801.

Pavao I. Petrovič se rađa 1754., tada mu majka Katarina još nije carica, tako da ga je odgajala tada još vladajuća carica Elizabeta, koja ga je odgajala u poziciji budućeg predstonaljednika. Bio je nadprosječno inteligentan, školovan te mu leže strani jezici. Učitelj mu je bio Nikita Panin, jedan od najboljih onog doba te njemački i francuski jezik govori izvrsno. Pavao je bio sjajne građe, jak, tako da ga nisu mogli zaobići tračevi kako nije sin cara, nego Katarininog ljubavnika Saltykova, iako su se primjećivali i sličnosti sa carem Petrom III. Kao i sam car tako i Pavao provodi svoje vrijeme igrajući se vojnim igrama. Za te igre su mu na raspolaganju krajolici Gačine i Pavlovsk. Pavao si sve to prelagodava i uređuje jedan klasizistički dvorac u sebi prilagodljivu skoro sigurnu građevinu u kojoj se mogu odvijati najznačajnija slavlja. Po uzoru mladog Petra I. Velikog pušta avione za igru da veslaju preko jezera. Nakon njegove punoljetnosti se ženi za njemačku princezu Augustu Wilhelminu od Hessen – Darmstadta te nakon njene rane smrti, tri godine poslije, ženi se za Sofiju Doroteu princezu od Würtemberga, koja nakon prelaska na pravoslavlja uzima ime Maria Fjodorovna. Iz tog braka se rađaju desetero djece, među njima samo četiri sina. Dvoje najstarijih Aleksandra i Konstantina odmah preuzima na odgoj njihova baka, carica Katarina. Iako će poslije svi biti odgajani od svoje majke, ali bezdaljnijega sa njemačkom disciplinom, ali i u ljubavi i patrijahatu za svoju rusku domovinu. Princeze su od ranog djetinstva izgledale kao prave ljepotice.⁵⁹ Cijeli

⁵⁹ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014., 129. – 130.

svoj život, prvenstveno majčin, Pavao ne može nikako da oprostí svojoj majci na očevoj smrti, te vjeruje da je dala naredbu da joj supruga smaknu sa prijestolja. Cijelo vrijeme kritizira njen način vladavine. Iako je njegovo rođenje za dinastiju trebalo biti radostan događaj, Pavlovo je djetinstvo bilo obavijeno tugom i nedostatkom majčine ljubavi. Mučio ga je sigurno i međusobni odnos roditelja, koji je stvarao pitanje Petrovog očinstva nad Pavlom te smo već uočili kako krivi majku za očevu smrt. Nakon svega toga ga i baka Elizabeta odbacuje zbog govorkanja da bi mogao biti sin Katarininog ljubavnika, Saltykova. Sve to sigurno vodi do negativnog utjecaja na psihu budućeg nevoljenog cara. Zbog njegove iznimne inteligencije majka ga smatra svojom konkurencijom i u samoj politici.

5.1.1. Pavlove reforme

Pod prve Pavlove reforme je spadalo preuređenje cijelovite vojske, ponajviše konjaništva, pješništva. Za novu vojsku je to značilo uzimanje u obzir i iskustvo sedmogodišnjeg rata. Armija se sastajala od ca.370 000 ljudi; konjaništvo, pješništvo te trup garnizona, te je za njihov razvoj država morala plaćati 24,1 milijuna rubija, te su poslije bili, po primjeru kasnijih vojnih sjedišta, podijeljeni u dvanaest zasebno imenovanih garnizona. Te vojne reforme su sve ukupno proizlazile po uzoru teže organizacije, brže mobilizacije vojske, ali su sve ukupno ciljali prema obrazovanju i prekidanju korupcije. Također pri pogledu na crkvene reforme postoji vjerovanje da se tokom Pavlove vladavine puno toga uvelo od zamišljenog, ponajviše namjerom stroge i moguće organizacije. Tako je 1797. uveden i pravni odjel sa pravnikom na čelu, a nakon samo dvije godine odjel je bio i osiguran, u dogovoru da eparhi granice trebaju postojati zajedno sa granicama postojećeg guvermenta. Na to se nastavljalo provjeravanje crkvenog osoblja sa ciljem nepotrebnog osoblja prebaciti u vojno dežurstvo „vojsku“. Car se brinuo i da biskupi brinu o

duhovnosti te da se pobrine da se svećenstvo ne miješao u seljačke ustanke.⁶⁰ Cijelokupno velikodušno carevo ponašanje dovodi do njegovog poticanja crkvenog autoriteta te svakako postoji dobar odnos između državnih vlasti i duhovnosti, ali ipak sve to dovodi do jakog utjecaja crkve prema državnim ustanovama. Započeta prikazana Pavlova politika nije zaustavila da pomoću njegovog mišljenja cijelu Europu zajedno sa Francuskom pobjedi. Od oružanog sukoba sa Napoleonom, koji je zauzeo Maltu tokom svog putovanja za Egipat 1798.godine, car nije odustao. Kao siguran branitelj starog reda u Europi, car je odigravao od 1798.osnovanoj Drugoj koaliciji protiv Francuske aktivnu ulogu. Tokom Drugog koalicijskog rata Rusija je sudjelovala s ekspedicijskim korpusom državnih snaga. Različita gledišta gornjeg talijanskog vojnog pohoda su vodila još u jesen 1799.godine prema kraju rusko – austrijskog saveza; Pavao se zalagao za restauraciju stranih odnosa moći, nasuprot čemu u isto vrijeme austrijska politika slijedi ekspanzivističke ciljeve. Novi Pavlov savez s Engleskom nije dugo trajao. Za vanjski razlog raspada bili su zaslužni sami stanovnici Malte, koji su se osjećali nakon Kapitulacij francuskog zauzeća kao britanski podanici. Kada su Englezi odustali od sklopljenog dogovora da zajedno sa Rusina zauzmu otok, Pavao raskida savez s Engleskom. U isto vrijeme, zapljena robe i tereta; tj.jedan ruski embargo dovodi u pitanje britansko – ruske odnose. Također, situacija se pogoršava da se obadvije strane pripremaju za borbu. Pavao pokušava vanjsko- političke slobodne prostore vratiti pomoću dvije inicijative: prvenstveno kroz pokušaj, za sigurnost slobodne plovidbe te trgovinom sa neutralnim državama u prosincu 1810.godine i to zajedno sa Danskom, Švedskom i Pruskom, da bi protiv Engleske oživjeli stvoren dogovor iz 1780.godine; drugo, krajem siječnja 1801.godine započetom, ali ne i dovršenom pustolovnom nakanom da se pošalje 225 000 kozaka

⁶⁰ Usp. 73.; 268.

u središnju Aziju, kako bi se od tamo moglo pogurati 1801.godine engleske starosjedioce u Indiju.⁶¹

5.2. Aleksandar I. Pavlovič Holstein - Gottorp (1801. – 1825.) – pobjednik nad Napoleonom

Aleksandar je bio sin Pavla i Marije Fjodorovne princeze od Württemberga. Njegova baka je bila Katarina Velika, koja preuzima Aleksandrov odgoj od samih početaka njegova života. Bez obzira što je imao devetero braće, on je bio bakin miljenik, što je i kod oca činilo paranoični strah da će biti izbačen iz reda nasljeđivanja krune.

Kada je Katarina preuzela odgoj nad Aleksandrom i njegovim mlađim bratom Konstantinom počela ih je odmah, od malih nogu, poučavati poviješću. Za njihov odgoj carica sklapa vlastiti koncept, kojem sama nadjenjuje naziv „*instrukcije za odgoj moje unučadi*“. Kasnije se za Aleksandara pronalazi profesor Švicarac, Cesare de la Harpe, koji ga ne odgaja samo prema humanističkim ideologijama, nego mu pruža utjecaj prema tadašnjim radikalnim demokratskim pogledima, koji proturječe principima samog apsolutizma. Do smrti svoje bake Katarine 1796., tj.do svojih nepunih devetnaest godina života, Aleksandar se nalazi između dvaju svijetova, Katarininog zimskog dvorca (palače) te očeva Gatčina dvorca (palače). Tu su postojala različita mišljenja / gledišta; jedni su bili konzervativnog stajališta, dok su drugi živjeli liberalnije; tj.smjeli su izraziti svoje slobodne ideje. Aleksandar se rano naučio svakome priči pažljivom uljudnošću te svoje vlastito mišljenje i osjećaje pokušati zadržati za sebe. Aleksandra se smatra zatvorenom osobom, osobom bez povjerenja prema drugima te ga se nikako nije moglo odagnati. Pri svom uspinjanju na prijestolje Aleksandar je mladić od svojih dvadeset i tri godine. Smatra ga se inteligentnim i dobrim diplomatom, ali ujedno i neodlučnom osobom. Aleksandar je već tada

⁶¹ Usp. 73.; 269 – 271.

bio mladi suprug te osnovao svoju vlastitu obitelj. Ženio se još za vrijeme bake Katarine Velike s njemačkom princezom Luisom Marijom od Badena, koja se došavši u Rusiju preimenuje u Elizabetu (Jelisavetu) Aleksejevnu. Rađaju im se dvije kćeri, a obadvije umiru još u djetinstvu.

62

5.2.1. *Aleksandrove reforme*

Pod vladavinom ovog cara, Rusija je zadnji put značajno proširila svoje granice u Europi. Od osvajanja, ruska država je umela da davanjem liberalno ustrojenih autonomija kao i zavođenjem reda (ali i davanjem većih vjerskih, ekonomskih i socijalnih prava kakvaskim kršćanima) pridobije ili bar umiri stanovništvo osvojenih zemalja. Aleksandar zamjenjuje u upravnoj naravi, već godinu dana nakon zasjedanja na prijestolje, već postojeće jednostoljetne kolegije kroz ministarstva kakva postoje u zapadnoeuropskim zemljama. Stoga se Aleksandar želi osamostaliti, tj. želi osamostaliti državno vodstvo od aristokracije, bez da je razljuti. S time započinje pažljivo u baltičkim krajevima, tamo mu uspijeva da unutar nekoliko godina dođe bez kmetstva do modernije strukture radnih odnosa, što prikazano proslavljuje Aleksandra i prikazuje se kao primjer plemićkim gospodarima i u čistim ruskim dijelovima carstva. Posebnu važnost za Aleksandra čini školovanje samog naroda i to ne samo u pogledu na duhovnost i kulturu, nego kao temelj za izučavanje različitih struka i ekonomske modernizacije države. U Moskvi se osniva ekonomski institut. Stvaraju se i ostale škole koje su pristupačne cijelom narodu. Još se uvijek razdvajaju djeca bogatih plemića koji se i dalje poučavaju u svom vlastitom domu i onih nižih staleža koji nemaju proširen sistem školovanja. Pod Aleksandrom nastaje mnoštvo škola i sveučilišta od Petrograda preko Moskve, Vilniusa, Charkova, Kasana pa sve do Dalekog istoka i

⁶² Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, Nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014., 141.

sjevera. Aleksandrova najpoznatija škola se nalazi u Lyzeumu u Carskome Selu. Radi se o posebnom školskom obrazovanju, ali je ipak otvorena za svu djecu neovisno o materijalnom stanju obitelji. Dječaci se u tih šest godina najviše pripremaju za visoke državne poslove. Najpoznatiji pjesnik Rusije, Aleksandar Puškin, je diplomirao pri tom Lyzeumu i posvjećuje caru Aleksandru na sjećanja studentskih dana u Carskome Selu, ali i zbog oduševljenja o samoj ličnosti cara Aleksandra i zbog Aleksandrovih liberalnih pogleda, božanstvene pjesme. Aleksandar, dakako zadržava pravo na određenu količinu cenzure.⁶³ U cenzuri - Uredba iz srpnja 1804. godine, je stanovništvu izričito dozvoljena "blaga kritika državne vlasti". Cenzura u analognom, brzom razvoju, pri čemu je izbjegava književno tržište. Ali ona nije ograničila svoju aktivnost na različite političke i prosvjetiteljski - filozofske publikacije, nego se proširila i na djela fikcije. U njezine povremene žrtve ubraja se čak i A.S. Puškin. Sadržaj revivalizma, koji je od 1812. godine kroz stvaranje ruskog ogranka podržan od strane službeno odobrenog britanskog biblijskog društva, formira polu-službenu ideologiju, koja će obilježiti drugu polovicu vladavine Aleksandra I. Da je car bio sklon revivalizmu, pokazuje njegova eksplicitna potpora ruskog biblijskog društva, osim toga, dokumentirano je, davanje slobode Golycinu, njihovom prvom predsjedniku, kao i njegovim obrazovno -političkim sljedbenicima, što se u narednim godinama treba odraziti i na sektor vanjske politike, na kojemu je Alexander I. nakon 1812. godine kombinacijom politički racionalne kalkulacije i mesijske samoprocjene djelovao u europskim razmjerima.⁶⁴ Kao i kod cenzure, Aleksandar se očito kolebao, kao što je to bio slučaj i s drugim inovacijama, između namjere reforme i nesigurnosti, između čvrstog vodstva i demokratskog

⁶³ Usp. 77; 142.

⁶⁴ Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.)*; München 3.izdanje 2012, 283.

popuštanja. Stoga, 1807./1808. god. izdaje nalog za izradu izvanredne studije. Čak su i Michailu M. Speranskom, Aleksandrovom vodećem političkom mozgu u godinama 1807. – 1812., ruke vezane njegovim odbijanjem kmetstva. 1810.godinne Aleksandar će svojom odlukom u potpunosti ukinuti mogućnost ostvarivanja toga projekta. Njegova želja postaje da oslobodi seljake kmetstva. Kao i ostale želje ona se ne ostvaruje. U svom tipičnom „humanističkom“ žaru kako bi poboljšao život vojnika on im daruje zemlju, ali oni je ne žele. O stvarnoj ljubavi ovog cara prema reformama govore njegovi razgovori s ministrima. Tako ministru pravosuđa car izjavljuje: "Vi uvijek želite mene učiti, ali ja sam Car i ja želim to i ništa drugo." Njegov ministar vanjskih poslova je o ideji slobode u Aleksandrovoj glavi izjavio: "Sve moguće slobode u državi su da ljudi slobodno rade što on kaže" Načelno je talentirani sin svećenika Speranskij, koji je kroz aparat vlade izgradio karijeru te tijekom toga i osobno upoznao Aleksandra, zamišljao postupno usklađivanje Rusije s naprednom Europom. Njegov veliki ustavni projekt iz 1809. godine, izdan od strane cara, predviđao je pravnu, racionalno uređenu monarhiju. Ispod nedodirljive razine cara, Vijeće ministara (izvršna vlast), Senat (pravosudna vlast) te savjetodavna Duma (zakonodavna vlast) trebali su dijeliti ovlasti. Ono što je 1810. godine proizašlo iz toga, bilo je Državno Vijeće sa savjetodavnom funkcijom u izvršnim i zakonodavnim granama, koje dakako ni na koji način nije ograničavalo autokrata u njegovom izvršavanju moći.⁶⁵

⁶⁵ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014.,142.

5.2.2. Aleksandar kao „spasioc Europe“

U kontrastu njegovoj kasnijoj ulozi kao „spasioc Europe“ tokom Napoleonovih ratova, početne godine Aleksandrove vladavine bile su obilježene konfliktom između francuske i britanske hegemonijalne politike, koja bi barem trebala održati rusku velesilu u Europi, ili, ako je moguće, jačati je. Aleksandar I. se tako od samog početka odlučio na jasno sudjelovanje Rusije u nastanku profrancuske treće koalicije sa Engleskom, Austrijom i Pruskom 1804.godine. Kratkotrajni mir koji će početi u Europi zaustavlja ulazak u rat Rusije protiv Francuske. Do novog rata se nije trebalo dugo čekati. On počinje u travnju 1805. godine kada Petrograd i London potpisuju sporazum o borbi za slobodu Nizozemske i Švicarske. Najveća bitka ove prve godine rata postaje ona kod Austerlitz gdje su ruska i austrijska vojska pred očima svojih careva potučene od Napoleona. Taj poraz izbacuje Austriju iz rata dok se Aleksandar povlači u pokušaju da zaliječi rane svoje vojske. Sljedeću godinu Prusija doživljava katastrofalni vojni poraz bez ikakve mogućnosti da ju još uvijek razbijeni ruski saveznik spasi. Zadnje bitke ovoga rata postaju one u Istočnoj Prusiji 1807. godine kada je ruska vojska ponovno potučena. Nakon ovog poraza Aleksandar je zatražio i dobio mir. Nakon vojnih pobjeda Napoleona protiv postrojba tog saveza u godinama između 1805. – 1807. se vodio drastično primoran preokret na vanjsko – političkom planu: u miru od Tilsita (1807.) car prihvaća prijašnju vladavinu Francuske nad europskim kontinentom, obećaje da će sudjelovati pri napoleonskom kontinentalnom blokiranju, prihvaća gubitak položaja u Sredozemnom moru kao i osnivanje francusko orijentiranog velikog vojvodstva Varšave. Sastanak dvaju neprijateljskih careva u središtu Nemana (Memela) u srpnju 1807.godine označavao je trenutačno, ako ne i od jakih napetosti opterećeno vanjskopolitičko izjednačenje između Francuske i Rusije. Tu se za Aleksandra, kao finskog velikog plemića, prikazala mogućnost za realizaciju jednog od njegovih perifernih konstitucionalnih projekata. U

izvaneuropskom području ruska vanjska politika ostaje manje uspješna. Tako joj nije uspjelo sklopiti mir s Osmanskim Carstvom, koje se preko Napoleona nalazio u ratu s Rusijom. Iz tog razloga, usprkos francuskim obećanjima pri novom susretu dvaju careva na „*dan vojvode*“ u Erfurtu, listopad 1808.godine, ekspanzivističke težnje na Balkanu ne dovode do napretka.⁶⁶

Tek 1812.uspijeva, kroz mir s Turskom, osigurati aneksiju Besarabije. Utopiski planovi od strane Napoleona o podijeli svijeta između Francuske i Rusije, kao i invazija Indije pomoću jezera i zemalja, pratili su ovu fazu rusko – francuskog izjednačenja, čije je postojanje od početka bilo upitno, jer je stajalo nasuprot temeljnim europskim kao i vanjsko – ekonomskim interesima. Nakon ponovnog „novog „ početka ratnog sukobljavanja Aleksandar staje na stranu Napoleona, ali ipak odustaje od vojnih operacija izvan Poljske. Diplomatski odnosi o neuspjelom projektu oko ženidbe Napoleona s jednom od samovladarovih sestara prikazivali su na moguće dodatno opterećenje samog ugođaja među rusko – francuskim odnosima iz 1812.godine. Započeti savez s Švedskom protiv Francuske i dogovor s Velikom Britanijom o ruskom položaju prema Osmanskom Carstvu prikazuju već u prvim mjesecima 1812.godine novi izvanpolitički zaokret, koji u unutarnjoj politici ima veze i s padom Speramskija. U srpnju 1812. Napoleon je započeo , nakon što je Moskva gorila tokom predviđene zime, sa završnom katastrofalnom vojnom invazijom u Ruskom Carstvu. Ruski car mijenja svoju politiku u onu totalne mržnje smatrajući Napoleona „*totalnim vragom*“ kojega se mora uništiti. Bez obzira na veličinu kasnije ukupne pobjede gubici rusa 1812. godine samo u obrani domovine su dostigli brojku od 400 000 ljudi. Ta činjenica je onemogućila nastavak ruske protuofenzive i oni će tek uz

⁶⁶ Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.)* ; München 3.izdanje 2012, 284. – 286.

pomoć Austrije i Prusije uspjeti potući Napoleona. Uništenje glavne skupine i bijeg ostataka članova velike armije vodili su do stvaranja antinapoleonske koalicije. Njihove postrojbe su prekinule nakon brojnih borba, ubrajajući i narodni pokolj kod Leipziga (1813.) te zauzeće Pariza (1814./ 1815.), na jedno vrijeme, te na kraju i skroz, zapadnu hegemonijalnu politiku imperijalne Francuske pri europskom kontinentu. Ta ideološka kao i vanjskopolitička uloga Aleksandra, kao vođe Rusije u tom procesu, dovodi do opravdanja Aleksandrovog naziva „*spasioc Europe*“. Vojni uspjesi od 1813. – 1815. donose Aleksandru I. mogućnost proširenja tradicionalne uloge „*arbiter Germaniae*“ – a, u smislu velike moćne politike koja bi se proširila cijelom Europom. Car je iskoristio to vrijeme nakon „*Prvog Pariškog mira*“ (svibanj 1814.) za brojne pokušaje, kako bi diplomatski osigurao novu ulogu napredne moći Ruskog Carstva. Kroz to nailazi ponajprije na poljsko – saksonsko pitanje, koje su dotadašnji saveznici doveli do ruba novog rata; na jasno proturječenje ostalih vodećih europskih država, koje se nisu htjele pomiriti s činjenicom da bi Rusija mogla, kao europska hegemonijalna sila, zauzeti područje Francuske.⁶⁷ Car se pokazao spremnim prihvatiti glavni dio vojvodstva te ga kao fragmentacijsko „Kraljevstvo Poljske“ spojiti u Personalnu uniju s ruskim državama, uz to ga spojiti s liberalnim ustavom. Rusija je skroz ojačana izašla iz Bečkog kongresa, iako su njene hegemonijalne ambicije bili smišljeno ograničeni kroz dogovoren bilantni sistem. Usprkos tom, je Aleksandar kao prevlast osnovao Rusko Carstvo u Istočnoj i Srednjoj Europi, jer su obadvije njemačke velesile, Austrija i Pruska, kroz trajanje podjele Poljske bile vezane uz jedan neprekidan vanjskopolitički sporazumom s dvorom u St. Peterburgu (Petrogradu).⁶⁸ Unutarnja politika Aleksandra I. je

⁶⁸ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014., 143. – 146.

pronašla svoj izraz u političkom misticizmu onog saveza legitimnih vladara, od 26.srpnja 1815., „Svete Alijanse“, koji je pridonio mnoštvu prestavljenih država na Bečkom kongresu. Politički misticizam je ipak imao svoju „hladnu stranu“. Car je na političkoj razini zahtijevao ono što mu je na političkom polju internacionalne politike bilo uskraćeno : hegemonijalna ruska pozicija. Sveta Alijansa stvarala je nakon teritorijalnog europskog izjednačenja početak kontinentalne restauracije, obrane i vraćanje na liberalne ideje te izradu ustava, što se zabilježilo u europskim konferencijama velikih sila od Aachena (1821.) , ponajviše od Tropaua (1820.), Laibacha (1821.) i Verne (1822.). Prikazala je programiran okvir za potiskivanje modernih političkih ideja.⁶⁹ Po službenom stajalištu tadašnje ruske vlade car Aleksandar I. je iznenada umro, 1.prosinca 1825.godine u svojoj 48.godini dok se nalazio u malenom gradiću Azuvskog mora.

⁶⁹ Usp. Matthias STADELMANN; *Die Romanovs*, Kohlhammer Urban Taschenbuch Verlag, Band 620 (ur.), Stuttgart, 2008., 156.

6. Od Aleksandra do Nikolaja II.

6.1. *Nikolaj I. Pavlovič Romanov – Holstein Gendarm Europe (policajac Europe“) (1825. – 1855.)*

Pošto se kod Aleksandar I.može pronaći prosvjetiteljska uravnoteženost Katarine II. Velike, nalazimo to isto i kod njegova brata Nikole I. Pavloviča, strogost vojnog odgoja. (Reglementsa). Uistinu se kod Nikole I.moglo pronaći minimum zanimanja za duhovnost i kulturu, iako se i postavljalo kod njega od početka težište na vojna pitanja, odgoj mu je bio označen čvrstoćom i disciplinom, njegovo kasnije zanimanje generalnog inspektora inženjerstva i kao komandant garde su mu oduzimali vremena za pripreme zadaće monarha.⁷⁰ Tako možemo shvatiti ustanak iz prosinca 1825., tzv. „*dekabristički*“ ustanak (rus.dekabr – dogođeno; prosinac) te uz njega i vojna kulture prilagodbe (*akulturacija*) ranih godina za određene specifičnosti Nikolovog načina života. Njegov obiteljski život je ispunio sva očekivanja. Sa svojom suprugom (Frededrike Charlotte Wilhelmine od Pruske) je imao šestero djece te blizak odnos, djeca im se rađaju u razdoblju između 1818.i 1823.te supruga prelaskom na pravoslavlje uzima ime Aleksandra Fjodorovna. Među šestero djece ih je četiri sina te dvije kćeri. Njegovi sinovi su konačno uspjeli zagarantirati prijestonasljedstvo, te tako pomoću vlastitih obitelji proširiti kuću Romanov u veliku već priznatu dinastiju.⁷¹ Konačno su bila gotova vremena osamnaestog stoljeća kada se trebalo tražiti prijestonasljednike. Već je i svojim sinovima otac pronašao zanimanja kojima će se baviti: Aleksandar ga treba naslijediti, preuzeti preostale vojne poslove, Konstantin flotu, Nikola

⁷⁰ Usp. Matthias STADELMANN; *Die Romanovs*, Kohlhammer Urban Taschenbuch Verlag, Band 620 (ur.), Stuttgart, 2008; 158.

⁷¹ Usp.33; 159.

vojno inženjerstvo, Mihail artiljeriju. Kao glava obitelji Nikola se ujedno predstavlja i strogo i zabrinuto, svojoj djeci pruža najbolje obrazovanje.

Narod od novog cara očekuje reforme koje je još car Aleksandar uveo kao i pitanje seljaka. Godinu dana nakon uspinjanja na prijestolje Nikola I. izdaje svoj manifest u kojem je iskazao namjeru popraviti državna pitanja. Osnovao je tajni odbor za studije skica za društvene promjene, koje mu je ostavio njegov prethodnik Aleksandar. Car zahtijeva da se politički zatvorenici vrate u Moskvu, među njima veliki skladatelj Puškin. Jer se car slaže i razgovara s „*pametnim glavama*“, tako poziva Puškina na audijenciju. Nikola u svom narodu raspušta vojna naselja, prvo u Novgordu, zatim u Bjelorusiji te pri kraju u drugim područjima. Tajni se odbor za izradu društvene reforme još uvijek nakon tri godine nalazi pri svojim počecima. Neki savjeti su i kod cara dobrodošli, ali nisu sprovedeni, a neke druge je i sam tajni odbor odbacio. Samo određivanje određene imovine je neprestano trebalo blisko ispitivanje. Nakon toga Nikola I. objavljuje pravila proizašla iz pravilnika još 1649., te oni stupaju na snagu; u tri godine nastaju 45 svezaka. Kako on sam objašnjava taj pravilnik dovodi do mnogih problema u carstvu. Separanskiju se dodjeljuje koda Andrejovo priznanje. Prava građana te pitanje seljaka ostaju netaknuta. Nikoli je već odavno jasno da se kmetstvo naučilo preživljavati. Iako ga ne želi skroz ukinuti. Zapošljava generala Kiseleva, tzv. generala seljaka, za izradu jedne od reforme. Kiselev izrađuje plan za seljačku reformu. Birokracija se prikazuje otvorenija od samog cara te sprečava promjene u reformama. Umjesto toga, Nikoli se savjetuje da seljake oslobodi dugova; ali bez da im nešto ponudi. Car to odbija. Jedino što uspijeva odboru jest nakon dugogodišnjeg savjetovanja nagovoriti cara na zabrane da se seljake i njihove obitelji ne smije samo tako otpustiti ili ih predati kao „mrtve“ kao robu.

Car pokušava promijeniti ideje prosvjetiteljskog apsolutizma, ali ipak ne ostaje na apsolutnoj aristokraciji, koja je povremeno vojno organizirana. Kao uzora uzima cijenjenog pruskog kralja Friedricha Velikog, za kojeg se govorilo da točno zna što misli njegov narod, što rade i kako žive. Car Nikola se uistinu zazima po mogućnostima za poboljšanje odnosa. Poznat je kao jak, odlučan i bez dogovora kada se radi o stvarima kod kojih bi se moglo pregovariti, poznaje ga se jedino kao poštenog cara. U svim državnim ustanovama očekuje uvođenje vojne discipline. Jedini uvjet kojeg svakome postavlja jest poslušnost. Dokazuje da je spreman vojnom silom pomoći austrijskom caru u ustancima u Poljskoj i u Mađarskoj. Isto tog razloga drži vlastite vojne jedinice na ruskoj zapadnoj granici. Uskoro Nikolu nazivaju „*Gendarm Europe – policajac Europe*“, te se tako rađa kliše ruskog carstva kao sinonim za autokraciju i tiraniju. Jedan novoosnovani Nikolin odsjek jest „*tajna policija*“. Ona služi za traženja anarhista u domovini i inozemstvu. U isto vrijeme car surađuje sa tajnom službom pruskog kralja. Sa pruskim kraljem se vezao pomoću obiteljskih odnosa kroz brak s princezom Charlotteom od Pruske, koja pokrštaivanjem na pravoslavlje uzime ime Aleksandra Fjodorovna. Nikola se iskazuje vlastitom hrabrošću. On se ne boji izaći pred narod i sam postići dogovor s narodom. Kada je gorio Zimski dvorac on sam pomaže narodu. Kada je izbila kolera sam izlazi pred narod te ga smiruje. Car se pobrinuo o standardu obrazovanja, nakon svojih prethodnika osniva daljnje vojne škole. Njemu nisu samo važna dosadašnja zanimanja, nisu mu samo važna tehnička zanimanja, nego i druga koja nedostaju u Rusiji. Ljubitelj je umjetnosti, tako za sve svoje kolekcije gradi poseban Zimski dvorac. Nikola je primoran sa uzbuđenostima europskog industrijskog razdoblja držati korak. 1837 dolazi do otvaranja prve željezničke postaje koja pri samom početku spaja glavni grad, Petrograd, sa Pavlovsk.⁷²

⁷² Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin

6.1.1. počeci *Krimskog rata* (1853. – 1855.)

Iako ovisi skoro sama o sebi, Rusija 1853. ulazi u rat sa Osmanskim Carstvom, koji je ubrzo imao izgleda da pomoću njega počne svjetski rat, jer su se Velika Britanija i Francuska, kao i Sardinija, Pijemont te kasnije i Austrija spojili sa Turskom. Uzrok ruske spremnosti za sudjelovanje u ratu leži u unutrašnjim turskim reformama o prijetnji za gubitak ruskog protektoratskog prava nad osmanskim kršćanima. U ratu se otkrila fasada prave Rusije i svega onoga što se krije iza nje. Razlog za Krimski rat leži u vjerskim nesuglasticima. Iza njih leže strateški interesi sudioničkih moćnika, koji se bore za dominaciju u području Bospora i Balkana. Ali onda započinje gubitak za gubitkom. Iako su postojali niz pobjeda u dalekom istoku i Transkaukazu hrabra armija se nije mogla suočiti sa zdravstvenim sistemom, transportom, u tehnici oružja, kao i općom desorganizacijom, korupcijom, industrijalnim donjim razvojem. Skoro već godinu dana već zauzeta jezerska utvrda Sevastopol pri Crnom moru, pomoću prijateljskih postrojba 27. kolovoza 1855. nije samo označila preokret ruskog nego je i napisala tmurno poglavlje moderne ratne povijesti.⁷³ Tamno poglavlje Krimskog rata je za Rusiju zadatak spomenuta jezerske utvrde Sevastopol pri Crnom moru, koja je od vremena Katarine Velike ponosna točka potpore brodove na Crnom moru. 18. veljače 1855. gotovo godinu dana pred sam kraj rata Nikola I. umire.

2014.,; 146 – 151.

⁷³ Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.)*; München 3. izdanje 2012.,; 312.

6.2. *Aleksandar II. Nikolajevič Romanov – Holstein – Gottorp (1855 – 1881) car osloboditelj*

Aleksandar je za razliku od mnogih drugih careva nakon Petra Velikog rođen u Moskvi, koju je iskreno smatrao svojim rodnim gradom. U njegovom odgoju odlučujuću ulogu ima Karl Merder, koji se nije iskazao samo svojom vojnom vještinom, nego i velikim znanjem. Za poučavanje predmetne nastave mu je odgovoran priznati skladatelj Vasilj Šukskij. Obadva profesora su koordinirali svoj rad te su se pobrinuli za uravnoteženo obrazovanje budućeg cara. Kao sama ličnost Aleksandar se prikazuje kao dobronamjerno i sretno dijete, iako ponekad čudnog karaktera, tj. besvoljan, nagal, neuravnotežen, te se to čak sve više i više primjećuje u starijoj dobi. Aleksandar je još kao dijete obožavao s ocem otići na parade. Tako je već kao sedmogodišnjak postao svjedokom dekabrističkog ustanka na trgu vlade pri kojem mu je skoro otac ubijen, car Nikola I. Svako je ljeto odlazio zadovoljan u Krasnoje Selo, gdje je sam sudjelovao sa gornjim slojevima pri vojnim vježbama. 17. travnja 1834. godine šestnaestogodišnji Aleksandar, po tradiciji dinastičke punoljetnosti, javno postaje prijestonasljednik. Narod ga smatra sretnim carem. Na samom početku svoje vladavine Aleksandar prima od Speranskija, koju je služio još njegovu djedu i ocu, primjerak pravilnika sa 45 svezaka ruskog carstva.. Jedno vrijeme nakon svega toga, Aleksandar je prema tradiciji carske obitelji poslan na putovanje po Europi, kako bi se upoznao sa tradicijama drugih zemalja s kojima bi poslije sklapao dobre sporazume i imao dobre odnose. Putovanje ga vodi preko Finske, Pruske, Moldavije, Engleske, Austrije pa sve do Vatikana gdje ga dočekuje sam papa. Pri jednom posjetu princu od Badena,

čija kuća već ima sklopljene brakove s ruskom dinastičkom kućom, Aleksandar upoznaje petnaestogodišnju princezu Marie od Hessen – Darmstadta i odmah se u nju zaljubio.⁷⁴

6.2.1. *nastavak Krimskog rata i preuzimanje vlasti (1855. – 1856.)*

Kada je Aleksandar, po julianskom kalendaru 18.veljače / po gregorijanskom 02.ožujka 1855., zasjeo na prijestolje nakon očeve smrti morao je preuzeti carstvo u teškom stanju/ krizi, jer se Rusija nalazila u krimskom ratu, pri Aleksandrovim počecima se ne događaju znatne promjene, ali se ratni gubitci već vidno nadziru u proljeće 1855.godine te je također polako jasno da to prikazuje jezerska utvrda Sevastopol pri Crnom moru. Prvenstveno treba zaustaviti Krimski rat. To je samo moguće ako ponudi mirovni sporazum. Pri tom ga podržava Anton Karl grof Nesselrode, ministar vanjskih poslova tu je i budući ministar vanjskih poslova Aleksandar Mihajlovič Gortšakov. Pariški mir je oslabio samo trenutačno rusko stajalište moći na Orientu te to automatski nije značio kraj ruskih interesa za turska područja. I nakon Pariškog mira se nastavila podčinjenost kakvaskog brdskih naroda., te su u isto vrijeme bili okupirani i stavljeni pod ruski utjecaj daleka područja između Kaspijskog mora i Aralskog jezera.⁷⁵ Već par godina poslije Aleksandar iskorištava francusko – njemački rat kako ni odredio glavo stajalište ruske crnomorske flote, utvrdu Sevastopol i to protiv Osmanskog Carstva. Car prvenstveno ukida cenzuru. Prognani se smiju vratiti za Rusiju, političke zatvorenike puštaju iz zatvora.

⁷⁴ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014.,151. – 153.

⁷⁵ Usp. Christian SCHMIDT; *Russische Geschichte 1547. – 1917.*, Oldenburg Verlag (ur.) München 2003, ; 84.

6.2.2. „velike reforme“ i kraj ratovanja

Kao reakcija na veliki poraz Krimskog rata postaju Aleksandrove velike reforme kojima se počinje baviti, koji se čak u znanstvenoj literaturi poslije nazivaju „*velike reforme*“. Temelj svega toga je bio oslobađanje seljaka: car se odmah par dana nakon potpisivanja Pariškog mira izjasnio pred moskovskim plemstvom da bi bilo bolje da se ukine kmetstvo, nego čekati da se samo raskine. Pravi cilj tih reformi je bio da Rusija u Europi bude konkurent pri ekonomskom, tehničkom i vojnom području. Aleksandar uspijeva usprkos protivljenja ostvariti sebi ciljane reforme. Podršku dobiva od brata Konstantina ponajviše u reformnoj birokraciji. Projekt traje godinama. Konačno donosi 10.veljače 1861.odluku o ukidanju kmetstva, što radi iz uvjerenja te i hladnoće prema plemstvu. Prvi problem svega toga jest da seljaci ne posjeduju zemlju, te bez nje ne mogu opstati. A drugo, plemstvu fali na radnoj snazi. Zbog njihovog oslobađanja od kmetstva cara dobiva naziv „*car osloboditelj*“, iako dobiva sa svih strana kritike. Usto, Aleksandar je angažiran za vanjsku politiku. Sa Kinom se uspio dogovoriti 1858.na prihvaćanje područja Amura. Sa Japanom car potpisuje mirovni sporazum, kojima se dodaju sjeverni Kurilski otoci Japana, južna Sahalinska Rusija. Osim toga Rusija sa SAD – om ima prijateljske odnose. Daljnja ekspanzija diljem kalifornijske obale je bila prekinuta. Zajedno s time se gubi utvrda Fort Ross sjeverno od San Francisca. Guverneri su bili godinu dana na putovanju, kako bi završili u Petrogradu, kada bi trebali neki običan popis ili čak dobiti pravo da se žene. 1870-ih godina Aleksandar je otišao na u rat protiv Turaka, u kojem osobno sudjeluje. Boj je uspješan, dolazi do vraćanja jezerske utvrde Sevastopol pri Crnom moru. Rat je tako opteretio državni proračun.⁷⁶

⁷⁶ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014; 154. – 155.

6.3. Aleksandar III. Aleksandrovič Romanov - Holstein – Gottorp (1881. – 1894.) car mira

Nakon što je 13.ožujka 1881. ubijen u bombaškom napadu u Petrogradu Aleksandrov otac car Aleksandar II., od donje opće organizacije „*Narodna volja*“, Aleksandar III.kao njegov drugi sin po redu, ga nasljeđuje na prijestolju.⁷⁷

Aleksandar Aleksejevič, kao drugi sin cara, nije bio određen da bude prijestonasljednik. Ali njegov stariji Konstantin, određen za prijestolje umire iznenada od Meningitisa. Aleksandra odmah predstavljaju kao novog prijestonasljednika te on ujedno odmah izjavljuje vjernost carstvu i domovini. Otac mu naređuje da zaprosi dansku princezu Dagmar, koja je tada bila zaručnica njegovog pokojnog brata. Njemu se i sviđa princeza Dagmar od Danske. Uskoro dijele osim tuge zbog bratove i zaručnikove smrti i osjećaj privrženosti. Aleksandar se vraća u Petrograd sav zaljubljen. Uskoro ga i slijedi mlada te prelazi na pravoslavlje, kako je i uobičajeno za suprugu ruskog prijestonasljednika, te si uzima novo ime Marija Fjodorovna. Marija se dosađivali tokom velikih ceremonija, balova te je bila jako zadovoljna kad je imala prilike da ode u svoje odaje. Danska princeza je odlična jahačica. Obadvoje supružnika obožavaju slikarstvo, Marija Fjodorovna je već tada poznata kao izvrsna slikarica a Aleksandar je strastveni skupljač svakakvih umjetnina, ponajviše radove ruskih umjetnika, za koje pušta izgraditi vlastiti muzej; muzej nosi njegovo ime, te ga se kasnije preimenuje u „*Ruski muzej*“. Obitelj je blagoslovljena sa šestoro djece; četiri sina i dvije kćeri, te jedan sin umire još u djetinstvu.

Za vrijeme svoje krunidbe Aleksandar ne pokazuje oduševljenje, koja se inače ističe na takvim ceremonijama. Razlog svega toga jest da se sve to odvija tek dvije godina nakon očeve smrti te je

⁷⁷ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014; 156.

zbog godina tugovanja tek i sada došlo do krunidbe. 27.svibnja 1883, car izjavljuje: „ Na ovaj dan ne gledam kao na dan svećanih događanja te ne primam nikakve čestitke“. Sa trenutkom krunidbe Aleksandar nosi brojne vladarske titule koji su već poznati za vrijeme bivših vladara: „ car Rusije; kralj Poljske, vojvoda od Finske.“ Uzbrkana atmosfera, u kojoj se trenutačno nalazi Rusija, s jedne strane reforme Aleksandra II.te sa druge strane reformni – revolucionarni pokreti, caru otežavaju pronalazak pravog puta. Dok mu je otac umirao pred očima, Aleksandar kontrolira temeljito političko stanje, ali ipak ostavlja kritiku sa strane. Tako su nakon zasjedanja na prijestolje bile prve mjere Aleksandra III.“održavanje ravnoteže državnog uređenja i javnog mira“ kako je i zapisano u jednom pravilniku. Samoupravu općine, koju biraju građani, car zamijenjuje vlasnicima imanja; upravitelje naručuje sama vlada. Guverneri i upravitelji gradova i općina dobivaju više punomoći nasuprot narodu i mogućnost zahtijevat vojnu pomoć tokom nemira. Aleksandar je koncentiran da svoju zemlju oslobodi od revolucionarnog zauzimanja ili ih pokušati oslabiti. Uz to potiče rusifikaciju u etničko neruskim područjima carstva i jačanje pravoslavne crkve. Uslavenskom narodu vidi potporu za rusku pravoslavnu crkvu. Židovskom narodu se ne dopušta naseljavanje i život u njima potrebitim naseljima, nego samo imaju pravo na život u određenim područjima, tako im je i poslovni život ograničen; židovski studenti smiju samo u iznimkama studirati u glavnom gradu. Aleksandar ne sumnja u svoju moć da sve drži pod kontrolom i siguran je da neće dopustiti demoratska previranja, koja bi mogla poljuljat centralnu moć. Pri tome ga pridržava najuži savjetnik, koji mu je bio i jedan od učitelja, Konstantin Pobedonoszew. Savjeti kao što mu je dao njegov ministar unutarnjih poslova Nikolaj Ignjatew, ići u korak s vremenom kao što to čini Europa, cara uopće ne zanimaju i on ih odbacuje. Nitko ga ne uspijeva uvjeriti u suprotno.⁷⁸

⁷⁸ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin

Ali ipak, Aleksandar uspijeva shvatiti socijalne potrebe koje se trebaju popraviti na bolje. Prijašnjem kmetstvu ukida plaćanje poreza, te im tako malo olakšava. Iako to na kraju ne vodi očekivanom stanju, jer se srednji sloj sve više diže, te od seljaka kupuju zemlju. Usprkos tome, car je otvorio posebne banke za novčano stanje seljaka, kod kojih se mogu zadužiti ako je potrebno. U Rusiji plemstvo baš i nije sretno zbog svojih prava i privilegija. U njihove dužnosti spada i briga o zdravlju njihovih nižih slojeva te briga o školovanju te djece. Na puno imanja nastaju privatne škole, a župe dobivaju od plemićkih obitelji pokroviteljske bolnice. Bržim industrijalnim razvojem, u kojem je dosada bilo nezastićeno radništvo, Aleksandar donosi poseban pravilnik. Radno vrijeme se ograničuje, noćne smjene se zabranjuju za djecu i žene te ih trebaju zaštititi doneseni ugovori o pravu radnika. Aleksandar se sam zauzima te taj zakon uistinu oživi, tako nastoji biti uzor drugim zemljama. Daljnje se nada da će uspijeti popraviti ekonomsko stanje carstva. U poskupljuje porez na uvoznu robu, prvenstveno kako bi štito domaće proizvode i da potiče samoprodukciju u zemlji, te drugo kako bi u državnu blagajnu ulazilo još više novca. Iako kao što se već jednom i dogodilo carstvu, ne uspijeva sa svojom nakanom, barem ne u poboljšanju materijalnih potreba seljaka te s time kupovna moć postaje nesigurna.. Godine 1883. se u Genfu, pomoću jednog Rusa koji bježi iz svoje domovine Georgija Plechanova, prvog partijskog vođe ruske socijalne demokracije, rađa organizacija „oslobođenje od posla“. U njegove pristaše spadaju Pavao Axelrod, Vera Sasultiš, Dejtš i Ignatov. Njihov cilj: sozialnu književnost na ruskom jeziku ilegalnim putem unijeti u Rusiju. Da bi sve ono čime se bavi „*Narodna volja*“ ugasili, moraju na nekim područjima svoga života biti oprezni. Nakon što se otkrilo da vođa organizacija dolazi iz školovanih krugova, Aleksandar pouzima pri sveučilištima određene mjere zaštite. Određuje autonomiju, tako da profesore ne promovira sveučilište, nego ministarstvo

škولstva carevine; studenti moraju polagati dodatne ispite u kojima se ne ispituje samo njihovo znanje, nego i njihovo razmatranje o općenitim stvarima u društvu. To cara ne sprečava da osniva nova sveučilišta. Tako u udaljenim područjima od glavnog grada osniva škole, sveučilišta i tehničkim obrazovnim ustanovama. Tako nastaje prvo sveučilište u Tomsku. Ocjenjivanje postaje strože. Cara podupire grupa legitimista, koja osniva jednu vrstu pro – revolucionarne ujedinjenosti pod nazivom „*Sveta Milicija*“. Tako i u pravosuđu Aleksandar sve nadzire i mogućnost vlastitog utjecaja.

Godine 1818., u sedmoj godini svoje vladavine, car putuje na carski privatni posjed, na sjever. U Borkiju, u blizini Karkova odjednom se čuje nešto kao eksplozija te vlak gubi kontrolu na tračnicama. Vagon carske obitelji je uništen, a krov samo što se nije urušio. Ali Aleksandar uspijeva svim svojim snagama zadržati plafon, dok mu cijela obitelj bježi iz vlaka. Svi su u prvim trenucima prestrašeni, a car je kroz taj događaj obolio na bubreg, što dovodi do daljnjih zdravstvenih problema. Aleksandar od tada živi sa svojom obitelji u Gatčini, gdje vodi miran život, gdje je boravio često kao mladić te gdje su mu se održavala vojne i opće vježbe.

Rusija se razvija ubrzano u tim desetljećima pred novim stoljećem 1900. U ruskim metropolama se tada osnivaju mnogobrojna poslovna društva, te dolazi do ekonomskih industrijskih promjena. 1891.se postavlja temelj za izgradnju transibirske željeznice, čija je željeznička udaljenost najveća na svijetu. To se smatra najvećim uspjehom za 13 – godišnju vladavinu. Time se spajaju europski i azijski dijelovi Rusije, sibirski područja u istoku, spojene, za Sibir infrastrukturu kao i stvoreni temelj za trgovačke odnose sa Kinom. Aleksandar jača stanje samostalnost, po njemu Rusija nema prijatelje, jer Europa baš i nije interesirana za Rusiju. Produžetak ruske vladavine u centralnoj i istočnoj Aziji uspijeva bez rata. Aleksandar vjeruje da

je najbolji način da se izbjegne rat biti dobro vojno pripremljen. Aleksandar se odmiče od prijašnjih saveza, kao onog iz 1881. sklopljenog trojnog saveza sa Austro – Ugarskom i Njemačkom

U ljeto 1894. Aleksandar se malo pred svojih 50 godina osjeća slabim. 20.listopada 1894.car umire, i to nakon što se uspio pozdraviti od cijele obitelji, uključujući svoga prestonasljednika, Nikolaja Aleksandroviča. Skoro niti za jednim vladarom dinastije Romanov se nije toliko žalilo, koliko se žalilo za Aleksandrom III., kojem se nadodao naziv “*car mira*”. Na sprovodu nisu sudjelovali samo od same dinastičke kuće i od kozaka, nego i od samog ruskog naroda. Aleksandar III.je sahranjen u Petrogradu, u katedrali sv.Petra i Pavla.⁷⁹

I

⁷⁹ Usp. Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.* , nicolai Verlag (ur.) , Berlin 2014; 157. – 164.

7. Nikolaj Drugi - posljednji car (1894. – 1917.)

7.1. mladi Nikolaj Aleksandrovič Romanov - Holstein – Gottorp

Kad je Nikolaj kao 26- godišnjak postao carem , imao je mogućnost da se prisjeti na svoj živahan stil života. On je nastariji od šestero djece, rođen je carjević i prijestonasljednik kao što je i bilo očekivano, te je tako i odgojen. Njegova majka, Marija Fjodorovna, rođena kao princeza Dagmar od Danske, igra jaku ulogu u sinovu odgoju za prijestonasljednika te je tome pridodala veliko značenje. Nikola se odgaja izvan Petrograda u Gatčini, gdje se njegov otac kao vladat i privatna osoba, nakon atentata, osjećao sigurnijim. Najvažniji odgajatelji su mu bili gospođa Ollengrehn te Englez Sir Charles Heath. Pomoću njega Nikola priča izvanredan Oxford – Engleski, da ga se u Engleskoj i smatralo Englezom. Čak je i Njemački uspio u istoj mjeri savladat kao Engleski, treći strani jezik kojim je car odlično vladao jest Francuski jezik. Najvažniji predmeti koje je morao savladati su, osim stranih jezika, povijest, geografija te geologija. Nikola se pokazao kao impresioniran slikar i svičar klavira. Nakon osam godina osnovnog školovanja započinje petogodišnja visoka obrazovna faza, gdje je Nikola poučen u pravnim granama, vojnoj povijesti te njenoj strategiji, navigaciji, diplomatiki, kao i državnim poslovima te ekonomskim znanostima. Osim tog obrazovanja, Nikola II.se odlučio za još dvije godine stručnog vojnog obrazovanja. Nikola je u tom razdoblju živio u kasarnama, iako je kao carjević imao pravo na privilegije on ih ne koristi, i svoje kasnije zanimanja steče pravednim putem, prvo, kao vrhovni činovnik, a zatim komandant „*Preobraženski vojne garde*“, koja je od vremena Petra Velikog centar ruske vojske.

Sa svojih samo 16 godina, dinastičkom punoljetnošću, Nikola izriče vjernost carskoj kruni i domovini. Carica Nikolu odmah posjeća na povezanost sa njegovom pozicijom te njenim

obavezama, te ga stalno posjeća da bude racionalan i pravedan. Što je bio stariji tim se više zaljubio u operu i predstave baleta, tako upoznaje svoju prvu ljubav Kšenskikaju, koja je i bila balerina. Roditelji su se oštro suprostavljali njihovoj vezi. Predstonasljednik je simpatizirao i princezu Alix od Hessen – Darmstadta. Nju je poznavao puno duže, jer je njena starija sestra Elizabeta bila u braku sa njegovim stricem Sergejom i tako su postojale rodne veze između ruske kuće i Njemačke. Roditelji ga šalju sa bratom i nekim od prijatelja na duže putovanje, kako bi zaboravio i Matildu i Alix, ali to im ne ide u korist. Na jednom dijelu tog putovanja se dogodio pokušaj atentat na prijestonasljednika.

Prvo putovanje nakon što se vratio u Rusiju je u kolovozu 1891. za Krasnoje Selo. Tamo se nalazio ljetni vojni logor i ljetno kazalište, te je tamo gostovao i baletni ansambal s Matildom Kašenskajom. Koliko god se Nikola zaljubio u balerinu toliko je sve sigurniji da je Alix njegova prava ljubav. Nikola se izborio za svoje vjenčanje sa princezom Alix od Hessen – Darmstada.⁸⁰

Problematican obiteljski život Romanovih je još bio ojačan pomoću „krivog“ odabira carice. Krivnja nije ležala niti kod jednog od supružnika. To je bilo vjenčanje iz ljubavi, nakon kojeg su obadvoje bili jedno drugome potpuno vjerni do samog kraja. Tragičnost te veze, braka, leži u činjenici da je Alix od Hessen – Darmstadta prenjela, od svoje bake Kraljice Viktorije, nasljednju krvnu bolest, svome jedinom sinu prijestonasljedniku Alexeju Nikolajeviču, najmlađem djetetu.

81

⁸⁰ . Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.* , nicolai Verlag (ur.) , Berlin 2014;167 – 174.

^{81 81} Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.) ; München 3.izdanje 2012.;* 359.

7.2. teret krune

Kad je Aleksandar III. neočekivano umro u dobi od 49 godina, prijestonasljednik nije ni bio spreman za svoje buduće zadatke kao car i dosta nepripremljen. U kratko vrijeme prije očeve smrti ga se uvodi u njegove zadatke kao vladara jednog carstva; kao što je to sama vladavina i poznavanje zakonskih odredba u vlastitom carstvu. On je imao samo površna iskustva o velikoj politici. Tako se brzo pokazalo, da car ne raspolaže kao njegov otac sa jakom voljom i srećom radi svojih odluka. Nikola se nije ni usudio da preturječi ministru. Odmicao se svemu neugodnomu te je pokušavao da to ministri ne primjete, te pogotovo kad ih je htio maknuti sa položaja. Kad je Nikola sjeo na prijestolje nije imao nikakav program kojim bi mogao započeti svoje razdoblje vladavine. Nikola je bio nemiran, kada je morao preuzeti prijestolje nakon svog oca. Radi svojeg neznanja i dalje se drži u prvim godinama svojeg vladanja očeve nametnute politike te zadržavao njegove najvažnije ministre. Ta kontinuitetnost nije bila u interesu tog na političkom zaokretu školovanog i imućnog društva, ponajviše zemaljskim upravnim organima, koje je car otvoreno poticao na neprimjeren način, kako bi odustali od svih nesmislenih snova obnove, stvaranja (konstitucionalizacije) carstva. Nikola nikako nije bio svijestan očevih protivljenja. Prvo, traži od gore socijalnu i političku uravnoteženost pomoću očuvanja stare državne strukture staleža, drugo, politika industrijalizacije poreznog ministra oslobađa nečuvenu socijalnu politiku. Industrijalizacija nije samo prepoznavala dobit, nego i gubitke. Tako je i rusko plemstvo, bilo jedno od onih koje je, vidjelo svoje moguće dobitke ponajviše u ekonomiji i to baš za vrijeme Nikole II. Iako je car simpatizirao svoj narod, pokazuje se da car ne može pridobiti narod za svoje interese. Zato se u devedestima podjelio pokret plemstva, koji je borbom protiv zlatnog standarda trenutačno uspio pridobiti uspjeh, u jednu još uvijek prema desno koncentriranom smjeru antisemitizma, koji je pokušao iskopati sa mnogobrojnim liberalnim

konceptima državnu ekonomsku politiku od visine zemaljske samouprave. Pri tome se razvilo neslaganje ministara unutarnjih poslova i financija. Car nije bio u stanju prekinuti nesporazum. Ministar financija Vitte uspijeva cara zadobiti svojim argumentima, da Zemstva i autokracija nisu uravnoteženi. Vitte se odlučio za jedan drugi put, protivnika izbaciti: on stavlja pitanje seljaka na prvo mjesto, propagira pravnu uravnoteženost seljaka sa ostalim narodom te za brzi razvitak zemlje riješenje podjele seljačkih općina. Krajem tog desetljeća ministarstvo financija pod vlastitim vodstvom započinje sa srećom u jednoj od vrsti *gouvernementalnom* liberalizmu, iako je i sam ministar dugo šteti općinu kao jedan kamen konservativne politike koji stoji sa strane. Protiv *gouvernementalne* politike su se borili sa desne sa jakim nacionalistički i antisemitističkim argumentima, koji su došli i do samog cara. Ponajviše suprostavljanje inozemnom kapitalu se moglo nstrumentalizirati od protivnika ministra financija.

Od Vittea potaknuti, u birokraciji se razvila razočarana diskusija, kako bi mogli popraviti stanje seljaštva i dali se za to treba reformirati njihov pravni položaj. Usprkos ponekim reformnim koracima, kao npr. ukinuću tjelesnog kažnjavanja seljaka, car se odlučio pod utjecajem novog ministra unutarnjih poslova Pleve za politiku šticeanja seljačke socijalne strukture (očuvanje općine) iako bi iseljavanje siromašnijih seljaka olakšalo stanje bogatijih seljaka općine.

⁸² Vite je svoje skidanje s položaja prihvatio ljutito, te je sadašnji ministar unutarnjih poslova sjedio na položaju sve do svog ubojstva (1904.) te je do tada mogao vladati kao ministar kako mu je volja. O atentatu na ministra unutarnjih poslova su postojali i konkretne glasine, da su ga godinu dana ranije radikalni krugovi okrivljavali zbog židovskih masovnih nereda u Besarabskon Kišenevu, tako je i raslo masovno nezadovoljstvo. Liberalne Zemstva su zahtjevali izgradnju

⁸² Usp. Hans – Joachim TORKE; *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.)*; München 3.izdanje 2012.,; 362.

svojih mogućnosti, teški radni uvjeti u tvornicama su dopustili da nastane natjecanje za radna mjesta u promjenjenim utjecajima sa revolucionarnom inteligencijom, i na zemlji seljaka je često bilo poljulano. Kraj represivnih mogućnosti se također odvlačilo polusrčano pozornost, dok se bezuspješno u Moskvi i Petrogradu pokušavalo radnike uključiti u vladajući vjerne zamjenike interesa. Besosjećajno se odvlačila i pozornost od teške unutarnje situacije u računjanju, jer se htjelo krivnju prebaciti na židove⁸³. S time se izbrisala mržnja, ali nezadovoljstvo u zemlji jest ostalo.

7.3. ...samo nikakav rat...

Još fatalnije bi se pokazala pomisao da bi se kroz rat smirili unutarnji nemiri. Tako se ništa nije učinilo kako bi se zaobišla ratna pretnja. Od davno je Rusija igradila svoj ekonomski i imperijalni interes za Kinu, što je vodilo do jakih nerazumijevanja sa također u pazifičkom prostoru moćnim Japanom. Dok je ministarstvo financija pod Vittem brinulo o vanjskopolitički neprimjetno jačanje ruske pozicije na Dalekom istoku, konzervativci oko Plevea se nisu brinuli o sukobima. Kad nisu prihvatili ultimativne japanske pokušaje međusobnog razumijevanja, započinje u siječnju 1904. sa japanskim napadom na kinesku iznajmljenu luku Port Arthur rusko – japanski rat. Rusija nije znala procijeniti Japan, te je rat prešao za Rusiju u pravi Fiasko.⁸⁴ Nakon teškog poraza ruska je vlada priznala „*posebne interese*“ Japana u Koreji, ustupila mu pravo na zakup poluotoka Kuaan – Tung s lukom Port Arthur i predala bez odštete južni dio Kineske istočne željeznice i otok Sahalin. Japan je dobio nova tržišta i izvore sirovina te stvorio solidan

⁸³ Usp. Matthias STADELMANN; *Die Romanovs*, Kohlhammer Urban Taschenbuch Verlag, Band 620 (ur.), Stuttgart, 2008; 218.

⁸⁴ Ibid; 219.

mostobran za daljnja ovajanja na azijskom kontinentu, a Rusiji su zatvoreni svi izlazi na Tih ocean.⁸⁵

7.4. *Ruska revolucija 1905.*

Početak 1905. jedan događaj budi novi val oružanih ustanaka. 22. siječnja 1905., na jednu nedelju, pokreće se povorka mirnih demonstranata na Zimski dvorac. Obični civili, ponajviše seljaci, žele caru predati peticiju o svojim potrebama. Nikola ih je htio primiti, ali su ga njegovi ministri od toga odgovorili. Tokom Nikoline odsutnosti i bez njegove strijelачke naredbe, njegovi vojnici izvršavaju krvoproliće. Taj dan poslije u povijest ulazi pod nazivom „krvava nedjelja“ te sa njom car Nikola kao „krvavi car“. Na Vasiljevskom otoku se podižu prve barikade, a sukobi su se počeli širiti u Rigi, Varšavi, Lodzu i drugim većim gradovima carevine. Sve se više diže stranka; Ruska socijaldemokratska radnička partija (RSDRP), kada je trebalo povesti revoluciju u stranci dolazi do podijele na boljševike i menjševike. Podjela nastaje kao posljedica bitno različitog pristupa u načinu daljnjeg vođenja i usmjeravanja revolucije te definiranja njezinih političkih i socijalnih ciljeva. Boljševički pristup polazi od ideje hegemoniziranja proletarijata i seljaštva u jedinstvenu klasu eksploatarenih koja svoje ciljeve treba ostvariti u općenarodnome oružanom ustanku, a krajnji cilj im je bio potpuno rušenje carizma, uspostava privremene revolucioarne vlade i rekonstrukcija cijelog društva. Menjševici zastupaju ideju liberalne buržoazije i građanske inteligencije kao vodećim strukturama društvenih promjena koje bi se trebale realizirati na legitiman način, društvenim pritiskom na vladajuće krugove, čime bi se carski apsolutizam postupno zamijenio uspostavom građanske demokracije.⁸⁶ Nikola se tada odlučuje za

⁸⁵ Magazin za vojnu povijest; *2. svjetski rat Crvena Armija*, Posebno izdanje // broj 1. ožujak 2013.; 8.

⁸⁶ Magazin za vojnu povijest; *2. svjetski rat Crvena Armija*, Posebno izdanje // broj 1. ožujak 2013.; 8. – 9.

parlamentarnu monarhiju sa poticajnim sklopljenim ugovorom U istoj godini nastaje manifest od 18.veljače 1905.,koji je podigao narod na noge, koji obećava građanska prava i ukinuće cenzure. U jeseni iste godine, 1905., parlament, Duma, ima svoje svečano otvorenje. Nadzire se kraj bezograničene autokracije. Nikola koji je nesiguran, dali je radio protiv očeve i Božje voli, ipak ima mogućnosti da odahne.⁸⁷

7.5. *mir pred oluju*

Između 1905. i 1910.se malo stanje u zemlji smirilo. Industrijalizacija je započela sa zakašnjenjem, prije novog stoljeća. Električna industrija je zakoračila u rad njemačkog obrta Siemens. Rus Aleksandar Popov je izumio radio – telegraf. Oko 1910.uspijeva motornom obrtu Daimler sa njegovim Mercedes Benzom postati osobni dvorski dobavljač cara. Nikola je izumio posebnu inovaciju za besplatno školovanje, koja bi bila svakome korisna. Tako se stvaro solidan srednji sloj. Nikola nije nikako očekivao, da se revolucionarni krugovi, sastaju zahvaljujući potpori od inozemnih krugova, kako bi doveli monarhiju do pada. Reformator Stolypin čiji je program iz 1906.bio zamišljen za nadolazeća desetljeća, svrhom dugogodišnje postojane sigurnosti svih građana, biva ubijen. Smatralo se da je njegova ličnost odgovorna za socijalne nemire, koje bi se trebale smiriti. Revolucionari žele rat. Lenjin piše svom prijatelju Gorkiju u zatočeništvo: „Rat bi bio ono najbolje, što bi nam se moglo dogoditi uvezi revolucije, ali nezamislivo je da bi nam to sreću podarili Franjo Josip. i Nikolaša; tako su revolucionari prozvali cara Nikolu II. Nikola je stvarno sve pokušavao da spriječi ratne konfrontacije. Kada je Austro –

⁸⁷ Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.) , Berlin 2014; 177.

Ugarska; bezpažljivo na u ravnoteženost na Balkanu; anektirala Bosnu i Hercegovinu, prisiljavalo se cara na vojni odgovor. ⁸⁸

7.6. Početak kraja

U lipnju 1914. europsku se javost prestrašilo radi atentata u Sarajevu. Kriza postaje akutna sa predajom ultimatumu Austro – Ugarske Beogradu, u kojem se još iz to i očekuje se dozvola pregleda austrijske izvršne vlasti radi samog događaja. Dolazi do međusobnog dogovora putem telegrama.⁸⁹ Oko tjedan dana nakon njemačke objave rata Rusiji slijedi jedna od strane Austro – Ugarske; u listopadu Rusija najavljuje Turskoj rat. Nikola predaje svom stricu, velikom vojvodi Nikolaju Nikolajeviču vrhovno naređenje. Pri početak izgleda kao da ratna sreća stoji na strani Rusije, barem protiv Austro – Ugarske. Da je car svoje vojne elitne postrojbe poslao u pomoć Francuskoj, dovodi tamo do čuđenja, ali te postrojbe fale poslije Rusiji. Ruska armija uskoro doživljava jedan poraz za drugim, ruska ratna oprema i organizacija se pokazala manjkava. Kada se početkom 1915., drugačije nego što je bilo očekivano od carske njemačke vlade, nije prikazao kraj ratnih zbivanja na istočnom bojištu, te kad su njemačke postrojbe umjesto da se koncentriraju na Francusku ostali vezani uz istočno bojište, berlinska vanjska uprava donosi odluku. Ona preuzima plan ruskog revolucionara, politologa i nacionalnog ekonomista Aleksandra Parvusa, alias Israila Lasareviča Helphanda, destabilizirati Rusiju kroz jedan organiziran revolucionaran pokret. Plan se sastoji od svake pripadane akcije, započeto od

⁸⁸ Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014; 178.

⁸⁹ Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014; 184.

„odvezivanja“ masovnih ustanka od potplaćenih agenata pa sve do pazifističke propagande pod ruskim vojnicima pa sve do pada vlade i njene zamjene kroz vladu koja je željna mira.

Još uvijek u Zürichskom eksilu živeći Lenjin bi trebao stajati na čelu vlade. 8. Ožujka 1915. se potpisuje plan, Parvus dobiva prve milijone u zlatnoj marci i započinje svoje djelovanje iz Danske. Unutarnja politika iz 1915. čini „svoje“ u Petrogradu, tako se Nikola odlučuje preuzeti sam vrhovno naređenje. To ga čini jačim kao vojnika, ali njegove greške su zastrašujuće radi položaja njegove vladavine. Nakon posjeta predsjednika Dume, pri kojem ovaj izkazuje svoje sumnje, da su za očekivati teški neredi i da su sve jače glasine o novoj vlasti, car je izvan sebe. Ali još tokom kasne noći poziva predsjednika vlade sebi, to mu najavljuje: „Promijenio sam svoje mišljenje, te ću sutra otputovati.“ Masovni ustanci su i čekali na taj Nikolin potez. Oni su se brinuli za nestačicu hrane, koja je i trebala dovesti do ovoga. I glavnom gradu se bude nemiri, koji se ubrzo šire kao vatra. Kad je Nikola tek stigao u kvarir, te tek tamo saznao što se događa u glavnom gradu, piše telegraf državnom zapovijedniku: „Nemire u glavnom gradu treba odmah zaustaviti.“ Kada je Nikola telegramom dopustio izbor nove vlade, od predsjednika Dume dobiva odgovor: „Prekasno je. Sada je smaknuće s položaja nemoguće.“ Čim je smjer bio slobodan Nikola se vraća u Petrograd, ali ne pod zaštitom, nego naoružan. Usprkos pismenoj garancije prigodom ostavke osnovana je provizorna vlada, a Nikola i njegova obitelj su u kućnom pritvoru. Obitelj razmišlja otići za Englesku. Ali, zatim pobjeđuju radikali nove vlade i sprečavaju realizaciju plana. Carsku se obitelj priprema na putovanje bez da im se kaže cilj. Od ljeta do proljeća 1918. Nikola je sa svojom obitelji u starom lučkom gradu Tobolsku, također u kućnom pritvoru. U proljeće 1918. carsku obitelj se odvodi u industrijski grad Jekaterinenburg. Nikola si ne postavlja iluzije o budućnosti. U lipnju i srpnju 1918. su još mnogobrojni pronađeni članovi carske obitelji Romanov dovedeni za Sibir te ubijeni u šumama u blizini Perna i Tšeljabinska. U

noći 16.srpnja konačno vođa Čeka - garde, Jakov Jurovskij, objašnjava obitelji da se moraju dići, odjenuti te ih se iz sigurnosni razloga treba odvesti na drugo mjesto. Pola sata kasnije, su svi spremni te ih se odvodi u podrumsku prostoriju, gdje im je zapovijedano da tu počekaju. Odjednom ulazi cijela garda. Jurovski izgovara samo jednu jedinu rečenicu: „Vaši rođaci su pokušali, da Vas oslobodi; iz tog razloga Vas moramo ubiti!“⁹⁰

⁹⁰ Elisabeth HERESCH; *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.*, nicolai Verlag (ur.), Berlin 2014; 184.

ZAKLJUČAK

Bio je uspjeh prvih careva Romanov dinastije, careva Mihajla i Alexeja (oca Petra I. Velikog), da zemlju izvedu iz duboke krize pa i srednjovjekovnog stanja te postaviti impulse za socijalni i pravni temelj baziranom razvoju, koji bi odgovarali stanju europskih sila. Petar I Veliki, izvukao je Rusiju iz izolacije, otvorio se prema zapadnoj Evropi i pokušao uvesti u Rusiju sa Zapada ono što je mislio da će ju ojačati. Petar I bio je upamćem i kao imperijalist koji je većini ratova s vodećim silama tadašnjeg svijeta dobio.

Carevima i caricama, čija je carska titula od 1721. simbolizirala izjednačenje Ruskog Carstva sa ostalim europskim silama, je bila ista namjera, da razmišljaju u korist nacionalnih interesa svoje zemlje te tako i postupiti. Za jedne jest to privilegij, za druge cijelovita dužnost koju se mora ispuniti, za one treće opet jedna od teškoća, zadnje je osjećao Nikola II., koji je sve to sklopio u samo par riječi: “Jaki čovjek ne treba moć, slabi će biti od nje pokošen.” Činjenica, da je sa izumiranjem čiste Romanov loze nakon kćeri Petra Velikog, te dolaskom pripadnika kuće Holstein - Gottorf na prijestolje bilo više njemačke krvi nego ruske, ništa ne mijenja na činjenici da je Katarina Velika iz kuće Anhalt – Zerbsta i drugi carevi 19.stoljeća dijelovala više patriotski i na ruski način nego oni sami. Katarina II nastavila je imperijalnu misiju Petra Velikog. Ali je također gušila unutarnji otpor, pobune, inzistirajući na stabilnosti i vladavini prava po uzoru na njemačke pravne države.

Od tri cara po imenu Alkesandar, svaki je bio po nečemu velik i izuzetan. Aleksandar I je pobjedio Napoleona i crtao granice Evrope na Bečkom kongresu. Aleksanadar II je proklamirao ukidanje kmetstva. Aleksandar III je odgovorio na ekstremizam koji mu je ubio oca tako da ojača carsku diktatorsku vlast, veže državu uz crkvu i naglasi nacionalni ponos Ruskoga naroda. Nikola

II, posljednji ruski car, odbija reforme i vjeruje da: kada bi se autokracija srušila značilo bi to da se s njom ruši i samo Rusko Carstvo te bi tako došlo do beskrajnih seljačkih ustanaka. Što se tiče vanjske politike uvijek isto ponavlja: Sijeti se da Rusija nema prijatelje. Upozorava ga na zabrinutost o veličini carstva. Koliko god se mogu izbjeći ratovi toliko u unutarnjoj politici treba zaštititi crkvu, jer ona nije samo jednom spasila Rusiju u teškim godinama. Treba ojačati obitelj, ona je temelj svake države.

Literatura:

Knjige:

- ✚ DONNERT; Erich: *Katharina die Grosse und ihre Zeit Russland im Zeitalter der Aufklärung*, VerlagsService Dr. Helmut Neuberger, Regensburg/ Darmstadt 2004.
- ✚ HERESCH ; Elisabeth: *Die Romanows – Russlands Zarenfamilie 1613. – 2013.* , nicolai Verlag (ur.) , Berlin 2014.
- ✚ Povijest Sv. 11 : Doba prosvjetiteljstva : (18. stoljeće) Povijest. Zagreb : Europapress holding, 2007.
- ✚ Povijest svijeta prerađeno izdanje knjige „Die Weltgeschichte iz zbirke Wissen im Überblick; Herder KG Freiburg im Breisgau 1971. (ur.) u suradnji za SFR Jugoslaviju Cankarjeva založba, Ljubljana i izdavačko knjižarsko poduzeće Naprijed Zagreb, 1976.
- ✚ STADELMANN; Matthias: *Die Romanovs*, Kohlhammer Urban Taschenbuch Verlag, Band 620 (ur.), Stuttgart, 2008.
- ✚ SCHMIDT; Christian: *Russische Geschichte 1547. – 1917.*, Oldenburg Verlag (ur.) München 2003.
- ✚ TORKE; Hans – Joachim: *die russischen Zaren 1547 – 1917.; becksche Reihe (ur.) ;* München 3.izdanje 2012.
- ✚ WALIESZEWSKI; Kazimieras; *Petar Veliki*, Hrvatski izdavački biografski zavod

Članci:

- GOLUB; Ivan: *Križanić 2007:uz susret Jurja Križanića i protopop Avakuma (o tristogodišnjici)* Zagreb 2007

- Magazin za vojnu povijest; *2.svjetski rat Crvena Armija*, Posebno izdanje // broj 1.ožujak 2013
- VON REICHE; Antonia: eine volkrechtliche – historische Studie; *Der Weg des russischen Zarentums zur Anerkennung in der Zeit von 1547 bis 1722*; Universität Hamburg 2001
- [hr.wikipedia.org/ Mihail_I._Romanov](http://hr.wikipedia.org/Mihail_I._Romanov)

